

Інна Літвінова

НОВА
УКРАЇНЬКА
ШКОЛА

УКРАЇНЬКА МОВА

6 клас

Навчальний посібник

Частина 6

Створено відповідно
до модельної програми
«Українська мова. 5—6 класи»
для закладів загальної середньої освіти
(автори Н. Б. Голуб, О. М. Горошкіна)

Харків
Видавництво «Ранок»
2022

Навігатор

Структура та оформлення цього посібника розроблені так, щоб вам було зручно розрізняти тексти різного призначення.

У такий спосіб оформлені правила й інформація про мову, яку потрібно запам'ятати.

У таких бульбашках з'являтимуться підказки, що допоможуть пригадати вивчене в попередніх класах.

Так будуть оформлені пам'ятки та інструкції.

У рубриці «**Про що говорять слова**» ви знайдете різні цікавинки про лексику української мови.

Вправи впізнати легко, адже всі вони починаються зі слова **Вправа** 😊
А особливості цих вправ показані такими позначками:

вправа на повторення й актуалізацію

вправа з аудіосупроводом

робота в групі або в парі

створюємо свій словничок

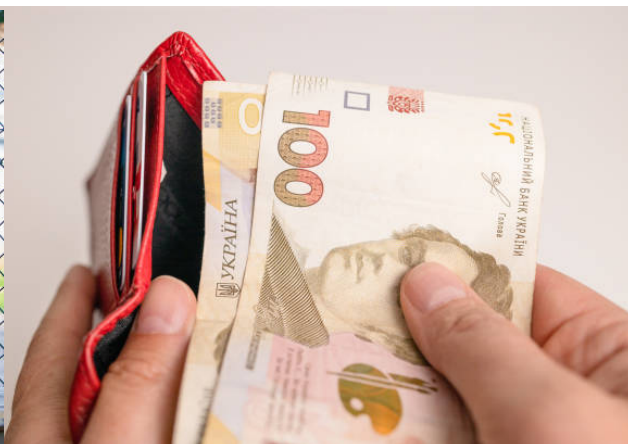
завдання на вибір

РОЗДІЛ 7. ЧИСЛІВНИК

У цьому розділі поговоримо про таке:

- Для чого в мові потрібні числівники?
- Які є розряди числівників за значенням і за будовою?
- Як правильно відмінювати числівники?
- Як поєднувати числівники з іменниками?

А також про те, наскільки важлива математика в нашому житті.

§ 1. Числівник як частина мови

Вправа 1

1. Прочитайте діалог.

— Мої вітання! Як справи?

— Привіт! Добре, що ми зустрілися.

Вже три дні до тебе не можу додзвонитися.

— Я поміняв номер телефону.

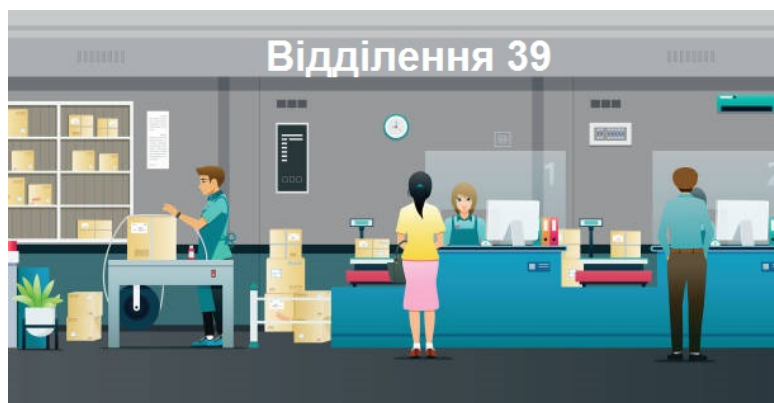
Запиши: +380951112223. А що ти хотів?

— Скажи, скільки гігабайтів пам'яті на твоєму пристрої?

— 64. А що?

— Хотів купити такий самий. Ти зараз додому?

— Так, чекаю 20-й трамвай. Мені їхати п'ять зупинок.

2. Назвіть числівники. Поміркуйте, яку функцію вони виконують.

Числівник (від *число*) — це самостійна частина мови, що означає кількість предметів або їхній порядок під час лічби й відповідає на питання *скільки? котрій? котра? котре? котрі?*

Числівники змінюються за відмінками, а деякі — за родами й числами, наприклад: *сім* — *семи*, *обидва* — *обидві*, *другий* — *друга* — *другі*.

Числівники можуть бути як головними, так і другорядними членами речення, зокрема підметом, присудком, означенням, додатком,

обставиною: Чи є нуль натуральним числом? Номер пожежно-рятувальної служби — сто один. Зустрінемося пів на сьому. Розпочинається другий урок. Поділіть суму заданих чисел на сорок дев'ять.

Зверніть увагу! Не варто плутати числівники з іншими частинами мови, утвореними від числівників, а саме: з іменниками (*п'ятірка, сотня, третина*), прикметниками (*восьмигодинний, п'ятиповерховий*), дієсловами (*подвоїти, роздвоїтися*), прислівниками (*учетверо, натроє*).

Вправа 2

1. Випишіть числівники.

Дев'ять, дев'ятка, дев'ятиповерхівка, удев'ятеро, дев'ятий; п'ять, п'ятірка, п'ятеро, п'ятдесят, п'ятиповерховий, по-п'яте; третина, потроїти, три, натроє, утретє, третя; сто, сотня, сотий, двісті.

2. Поставте питання до кожного й надпишіть.

3. Поміркуйте, що об'єднує слова в кожному ряді.

Вправа 3

1. Спишіть речення. Підкресліть числівники відповідно до синтаксичної ролі в реченні.

- 1) А зараз ходімо за тими двома, що пройшли попереду (*Л. Письменна*).
- 2) Вісімдесят — не вісім і навіть не п'ятдесят вісім... (*В. Нестайко*).
- 3) І скажу вам відверто: краще, що голос у нього пропав зараз, у вісім років, ніж пропав би у шістнадцять-сімнадцять, бо він пропадає в цьому віці у більшості маленьких співаків (*І. Жиленко*).
- 4) Це був досить стрункий юнак, років, мабуть, чотирнадцяти, хоч на вигляд йому можна було б дати набагато більше (*А. Дімаров*).
- 5) Знайдіть добуток двадцяти і семи.

Вправа 4

1. Прочитайте текст.

Походження назв деяких числівників

Цікавою є історія виникнення назв деяких чисел. Учені вважають, що числівник *п'ять* походить від іменника «п'ясть»

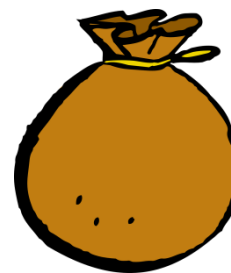

(рука), тобто трактується як «п'ять пальців п'ясті».

Широко вживаним є число *сім*: *сім днів тижня, сім чудес світу, у казках — сім господиень, семеро козенят, сім сестер*. Виявляється, що число *сім* відповідає обсягу короткотривалої пам'яті людини, тобто це та кількість предметів, ознак, яку ми спроможні запам'ятати відразу на більш-менш тривалий час.

Числівник *сорок* спочатку був іменником, який мав значення «мішок». Це й справді був мішок, у який уміщалося рівно 40 шкірок соболів чи білок, бо саме стільки їх потрібно було на пошиття однієї шуби. Зшитий і запечатаний сорок із зазначеною кількістю шкірок за часів Київської Русі служив грошовою одиницею.

2. Перекажіть текст.
3. Яка інформація виявилася для вас новою?

Запам'ятайте правила **наголошування** деяких **числівників**:

1. Кількісні числівники другого десятка в називному відмінку мають наголос на складі на складі НА: *одина́дцять, двана́дцять, трина́дцять, чотирна́дцять*. У непрямих відмінках наголос може зміщуватися на закінчення: *одина́дцять — одинадцятьо́х*.

2. Кількісні числівники на позначення десятків наголошуємо на другому корені: *сімдеся́т, вісімдеся́т*.

3. Числівник *один, одно (одне)* у формах непрямих відмінків має наголос на останньому складі: *одно́го, одному́, на одні́м, одні́м*.

Вправа 5

1. Назвіть числівники, що відповідають цифрам.

11, 12, 13, **14**, 15, 60, **70**, 80.

2. Запишіть їх, позначте наголос. Випишіть ті числівники, наголошування в яких числівниках вас здивувало.

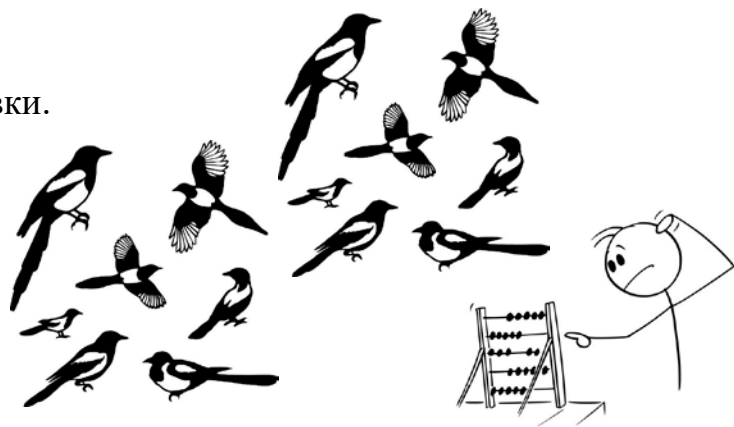
3. Складіть із ними речення.

4. Запишіть фонетичну транскрипцію числівників, що позначають виділені шрифтом цифри.

Вправа 6

1. Прочитайте скоромовки.

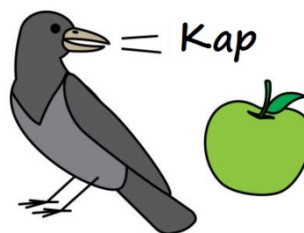
Хитру сороку
Спіймати морока,
А на сорок сорок
Сорок морок.

Троє сірих баранців
Шили братикам штанці,
Двоє всілись біля мами,
У білесеньких панамах.

Троє клопіт добрий мали —
З татом у футбол гуляли.
Порахуй-но за хвилину
Всю баранячу родину.

Кілька яблук червоних
Принесла в гніздо ворона.
Два дала вороненяті,
Два великих — його тату,
— А чотири — заховала.
Ви, мабуть, порахували,
Скільки яблук вона мала?

2. Випишіть числівники.
3. Знайдіть омоніми в одній зі скоромовок.
4. Знайдіть відповідь на завдання в другій і третій скоромовках.

§ 2. Розряди числівників за значенням

Вправа 7

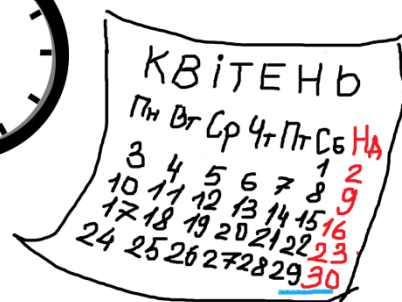
1. Прочитайте речення.

Сьогодні 30 квітня.

30 днів залишилося до літа.

На дорогу ми витратили 7 годин.

На годиннику 7 година ранку.

2. Поясніть вибір числівника. Поставте питання до кожного.

Залежно від значення та питання, на яке відповідають числівники, розподіляємо їх на дві групи: кількісні та порядкові. Цей поділ нам потрібен, щоб розуміти, як їх відмінювати й писати.

Кількісні	Порядкові
<i>скільки?</i>	<i>котрій? котра? котре? котрі?</i>
Означають кількість предметів, поділяються на такі розряди: власне кількісні: <i>дев'ять, тридцять</i> дробові: <i>сім сотих, чотири десятих</i> збірні: <i>шестеро, п'ятнадцятеро</i>	Означають порядок предметів при лічбі або місце предмета в ряду інших подібних: <i>третій, сьомий, двадцять перший</i>
Зверніть увагу на наголоси в назвах <i>дробові</i> та <i>порядкові</i>, а також у питаннях до порядкових — <i>котрій? котра? котре? котрі?</i>	
Зверніть увагу! Саме порядкові числівники використовуємо в датах та на позначення годин, визначаючи час: <i>перше січня дві тисячі двадцять четвертого року, сьома година.</i>	

Вправа 8

1. Запишіть числівники у два стовпчики: кількісні й порядкові.

Обидва, п'ятеро, сотий, півтора, дві десятих, десятеро, шістнадцятий, тридцять один, сімнадцята.

2. Біля кількісних напишіть розряд за значенням.

Вправа 9

1. Запишіть речення із числівниками.

1) Новий рік починається 1-го січня. 2) Літні канікули тривають 3 місяці, а зимові — 2 тижні. 3) День козацтва відзначаємо 14-го жовтня. 4) Відділення «Нової пошти» № 119 розташоване за адресою проспект Перемоги, будинок 70. 5) Моє тренування завершується о 17-й годині.

2. Над числівниками надпишіть групу за значенням.

3. Поміркуйте, для чого потрібні закінчення біля деяких цифр.

Власне кількісні числівники означають цілі числа: *десять, двадцять один, сто*.

Дробові числівники означають кількість частин, виділених у складі цілого. Дробові числівники переважно називають скорочено, випускаючи слово *частина*: *дві цілі (частини), три десяті (частини)*. До дробових належать також числівники *півтора/півтори (= 1,5), півтораста (= 150)*.

Зверніть увагу! Слова *половина, третина, чверть* не утворюють дробові числівники.

Вправа 10

1. Назвіть числівники.

7; $7\frac{2}{6}$; 2; 2,5; 141; $41\frac{5}{12}$; 52; 52,03; 52,003

2. Запишіть числівники словами.

Вправа 11

Запишіть цифрами числівники.

Дві шостих; сім тридцятих; двадцять дві шістдесятих; тридцять чотири сорок третіх; тридцять дев'ять сотих; сто двадцять сім тисячних.

Збірні числівники позначають кількість істот або предметів як сукупність, єдине ціле, порівняйте: *шість хлопців і шестеро хлопців*. Збірні числівники утворюємо за допомогою суфіксів **-ой-** (*двоє, троє*) та **-ер-** (*шестеро, десятеро*). Вони становлять невелику групу — від *двоє, обоє* до *двадцятеро + тридцятеро*.

До збірних відносимо також числівники *обидва* та *обидві*, що мають категорію роду.

Збірні числівники **сполучаємо** не з усіма іменниками, а лише:

1) з іменниками чоловічого роду, що позначають істот: *троє друзів, четверо однокласників*;

2) з іменниками середнього роду: *двоє вікон, п'ятеро хлоп'ят*;

3) із множинними іменниками: *четверо ножиць, двоє окулярів*.

Тобто збірні числівники **не сполучаємо** з іменниками жіночого роду (окрім числівника *обидві*) й назвами неістот чоловічого роду.

Збірні числівники не властиві офіційному мовленню, їх уживають у розмовному та художньому стилях.

Вправа 12

1. Випишіть збірні числівники і складіть із ними словосполучення (доберіть слова, які можуть сполучатися зі збірними числівниками).

Два, двоє, три, троє, обидва, обоє четверо, чотири, п'ятеро, п'ять, дев'ятнадцятеро, дев'ятнадцять, тридцятеро, тридцять.

2. Складіть усно речення із трьома збірними числівниками.

Вправа 13

Запишіть збірні числівники, що відповідають наведеним кількісним, якщо це можливо.

Два, три, чотири, сімнадцять, тридцять п'ять, сто, тисяча, двадцять.

Вправа 14

Запишіть словосполучення, обравши правильний варіант із запропонованих.

Троє учнів/учениць, шістнадцятеро гусенят/гусок, одинадцятеро малят/виховательок, десятеро іграшок/качень, обидві/обидва подруги, п'ятеро гаджетів/саней, чотири/четверо ручок, восьмеро старост/відмінниць, шістнадцятеро вчителів/вчительок, дванадцять/дванадцятеро маркерів.

Вправа 15

1. Прочитайте прислів'я та приказки.

1) Краще на п'ять хвилин раніше, ніж на хвилину пізніше. 2) Семеро одного не чекають. 3) Один гусак поля не витопче. 4) Сім раз відміряй, один раз відріж. 5) Два дурні б'ються, а третій дивиться. 6) Сьома вода на киселі. 7) Одна голова добре, а дві краще. 8) За двома зайцями не гонись, бо й одного не піймаєш. 9) Дурний, як сто пудів диму. 10) За одного вченого дають

десять невчених. 11) Два брехуни одної правди не скажуть. 12) Сім п'ятниць на тиждень. 13) Одне «зараз» краще від трьох «потім». 14) Надувся, як півтора нещастя. 15) Лінивий двічі робить, а скупий два рази платить. 16) Туман вісімнадцятий.

2. Випишіть числівники, над кожним надпишіть групу за значенням.
3. Поясніть зміст прислів'їв і приказок. Скористайтеся фразеологічним словником, щоб з'ясувати значення незрозумілих стійких сполучень.
4. Згадайте інші прислів'я та приказки з числівниками.

Вправа 16

1. Прочитайте текст.

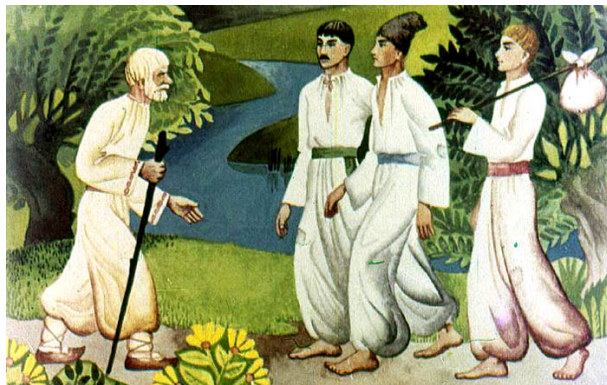
Цифри оточують нас щодня. Ми їх бачимо в номерах телефонів, автобусів, будинків, квартир, банківських карт і так далі. З давніх-давен люди наділяли цифри особливим магічним значенням.

Числовою символікою пронизані народні казки, легенди та перекази.

Найчастіше цифра 1 символізує одну людину, головних героя чи героїню, які мусять боротися з обставинами, своїми страхами, вигаданими чи справжніми лиходіями.

Символіка числа 2 вказує на подвійність усього: життя і смерть, день і ніч, ранок і вечір, небо і земля, добро і зло, правда і кривда.

Число 3 особливе. У давнину вірили, що все наше буття тримається на трьох світах. Пригадайте: казки часто починаються з того, що батьки мають трьох синів або трьох доньок, і саме з третім чи третьою стаються найцікавіші пригоди. Крім того, щоб досягнути своєї мети героєві чи героїні часто треба виконати якісь три завдання.

Ілюстрація Галини Кислякової до казки «Названий батько»

2. Стисло перекажіть текст.
3. Визначте ключові слова-теги, за якими можна знайти більше інформації на цю тему в інтернеті.
4. Пригадайте фольклорні твори, у яких важливі числівники (наприклад, «Вовк і семеро козенят»).

§ 3. Розряди числівників за будовою. Написання складних і складених числівників

Вправа 17

Порівняйте числівники.

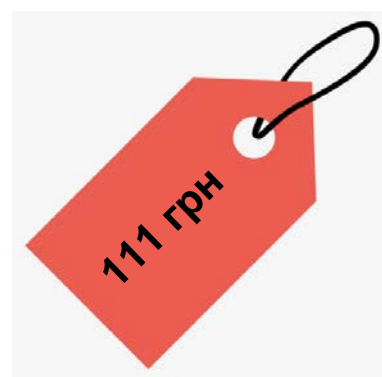
один

одинадцять

сто одинадцять

За будовою числівники (як кількісні, так і порядкові) поділяються на кілька груп. Це потрібно розуміти для того, щоб правильно їх писати.		
Прості	Складні	Складені
Одне слово з одним коренем	Одне слово, у якому поєднуються два корені	Кілька слів-числівників
<i>чотири, дев'ятий</i>	<i>шість + сто → шістсот, два + на + десять → дванадцять, дванадцята</i>	<i>двадцять п'ять, сто шістдесят восьмий</i>
Зверніть увагу! До складних відносимо числівники другого десятка (11–19), назви десятків (окрім <i>сорок</i>) і назви сотень (окрім <i>сто</i>). Складні числівники пишемо одним словом. У середині складних числівників після т м'який знак ніколи не пишемо, навіть якщо у твірному слові він є. Порівняйте: <i>п'ять</i> — <i>п'ятнадцять</i>, <i>шість</i> — <i>шістдесят</i>, <i>дев'ять</i> — <i>дев'ятсот</i>. Складені числівники можуть мати у своєму складі прості й складні. Їх пишемо кількома словами. Кількість компонентів може бути різна.		

Вправа 18

1. Прочитайте і спишіть числівники: спочатку прості, потім складні, наостанок складені.

Три, тринадцять, тринадцятий, тридцять, тридцята, триста, триста тринадцять, триста тридцять три, триста тридцять третє, три тисячі три, три цілих три десятих.

2. Поясніть правопис числівників.

3. Прочитайте інформацію з рубрики «Про що говорять слова».

Вправа 19

Запишіть числівники словами.

4, 5-те, 133-тя, 741, $\frac{2}{10}$, 81, 18, 40, 400, 401.

Вправа 20

1. Запишіть числівники.

5, 15, 50, 500, 6, 16, 60, 600, 919.

2. Поясніть правила написання м'якого знака.

Порядкові числівники, останнім компонентом яких є *-сотий, -тисячний, -мільйонний, -мільярдний*, пишемо разом, при цьому перша частина має форму родового відмінка: *дев'ятисотий, десятитисячний, п'ятдесятимільйонний, семимільярдний*.

Вправа 21

1. Спишіть речення, знявши ризик.

1) Курортників однаково не пускають у море далі як на сто/п'ят/десять метрів (*М. Білкун*). 2) Ми щойно проскочили сто/двадцять/сьомий кілометр (*В. Нестайко*). 3) Мій день народження двадцять/п'ятого вересня. 4) Вона мовчки дивилась на папірець, може в сотий чи двох/сотий раз (*Л. Смілянський*). 5) Обчисліть суму шести/тисяч/трьох/сот/п'яти і чотирьох/сот/ одного.

2. Над числівниками надпишіть розряд за значенням і за будовою.

Про що говорять слова

Усі складні числівники утворилися з давніших складених. Наприклад, числівники від *одинадцяти* до *дев'ятнадцяти* включно утворилися від трьох окремих слів: числівника, що означає кількість одиниць, прийменника *на* й числівника *десять*: *три + на + десять* → *тринадцять*. Назви десятків і сотень також є поєднанням кількох слів: *двадцять* (два десятки), *п'ятсот* (чотири сотні).

Вправа 22

Виконайте тестові завдання.

1. Лише числівники подано в рядку

А сім, сімка

Б по-друге, друге

В шестеро, шоста

Г потроїти, три

2. Лише кількісні числівники є в рядку

А другий, дві п'ятих

Б півтора, шестеро

В двадцять перший, п'ятсот

Г тринадцятеро, сьомий

3. Порядковий числівник є в назві казки

А «Троє поросят»

Б «Дев'ять братів і десята сестриця Галя»

В «Алі-Баба і сорок злодіїв»

Г «Білосніжка і сім гномів»

4. НЕПРАВИЛЬНО утворено словосполучення в рядку

А двадцятеро учасниць

Б двадцять учасниць

В обидві учасниці

Г двадцята учасниця

5. Прочитайте речення.

(1)— *Зважте мені, будь ласка, п'ять бананів.*

(2)— *З вас шістьдесят п'ять гривень.*

(3)— *Тримайте сто. Дякую.*

(4)— *Ваша решта: ось тридцять п'ять.*

НЕПРАВИЛЬНО написано числівник у репліці

А 1

Б 2

В 3

Г 4

§ 4. Відмінювання числівників

Вправа 23

1. Прочитайте задачу, назвавши числівники в потрібній формі.

Із сіл Квіткове і Казкове, відстань між якими дорівнює 136 км, виїхали одночасно назустріч один одному козаки Шибайголова та Гострошабленко. Шибайголова рухався зі швидкістю 16 км за год. З якою швидкістю їхав Гострошабленко, якщо козаки зустрілися через 4 год після виїзду?

(Із підручника А. Мерзляка, В. Полонського, М. Якоря).

2. Визначте відмінок числівників у тексті.

Числівники змінюються за шістьма відмінками й мають кілька типів відмінювання.

Числівники *один, одна, одне, одні* відмінюємо, як прикметники (наприклад, *добрий, добра, добре, добрі*).

Зверніть увагу! Числівник *одна* в родовому й орудному відмінках має паралельні форми: *однієї і одної, однією і одною*.

Числівники *два, три, чотири, обидва, обидві* відмінюємо однотипно, як у таблиці.

Числівники від *п'яти* до *двадцяти* і *тридцять* відмінюємо також за одним зразком (дивіться таблицю).

Н.	два, дві	чотири
Р.	двох	чотирьох
Д.	двом	чотирьом
Зн.	= Н.в., Р.в.	= Н.в., Р.в.
Ор.	двома	чотирма
М.	(на) двох	(на) чотирьох

Н.	шість	сім	вісім
Р.	шести, шістьох	семи, сімох	восьми, вісьмох
Д.	шести, шістьом	семи, сімом	восьми, вісьмом

Зн.	= Н.в., Р.в.	= Н.в., Р.в.	= Н.в., Р.в.
Ор.	шістьма, шістьома	сьома, сімома	вісьма, вісьмома
М.	(на) шести, шістьох	(на) семи, сімох	(на) восьми, вісьмох

Зверніть увагу!

У числівниках *шість, сім, вісім* у деяких формах відбувається чергування голосних звуків.

У родовому, давальному, місцевому відмінках форми числівників типу *п'ятьох, п'ятьом, (на) п'ятьох* уживаються лише з назвами істот, а форми типу *п'яти* — з назвами як істот, так і неістот, порівняйте: *п'яти і п'ятьох учнів, у п'яти містах*.

У складених числівниках кожне слово відмінюємо за своїм типом, при цьому форми, де це можливо, мають бути однотипними: *двадцяти шести, а не двадцяти шістьох*.

Вправа 24

1. Уважно розгляньте таблиці відмінювання вище й випишіть:
 - 2) форми числівників із чергуванням;
 - 3) паралельні форми числівників;
 - 4) форми числівників, у яких перед закінченням пишемо м'який знак;
 - 5) форму числівника *чотири* в орудному відмінку.
2. Поміркуйте, коли знахідний відмінок числівників збігається з родовим відмінком, а коли з називним.

Вправа 25

Провідмінюйте числівники 3, 6, 9, 10, 17, 24, 35.

Вправа 26

Запишіть речення, заповнивши, де потрібно, пропуски та поставивши числівники в потрібну форму.

- 1) Дивит..ся, а двері на 7 замків замкнені, 7 печатками запечатані (*А. Лотоцький*). 2) І не якихось там р..бал..с..ких шхун, а в..ликих морс..ких кораблів, тон..ажністю від 6 до 11 тисяч.. тон... (*В. Росін*). 3) Час від часу хлопч..к вимірював дракона і за 2 місяці упевнився, що зріст Хоми сягнув 1 метра 35 сант..метрів (*К. Штанко*). 4) Транспортний пілот Даруа Ватіш мав за плечима 19 років і в транспортники потрапив тільки тому, що до космо/розві..ки брали після 25 та з достатнім л..отним стаж..м (*А. Болото*).

Вправа 27

Спишіть словосполучення, виправивши помилки у формах числівників.

Семи завданнями, на п'ятнадцять столах, з чотирьма однокласниками, з п'ятью друзями, більше шісти помилок, вісім правильних відповідей із дванадцять, трьох першим покупцям, подарунки вручили вісьми учасникам, більше три годин, пишаюся семи справами.

Назви десятків <i>п'ятдесят, шістдесят, сімдесят, вісімдесят</i> відмінюємо за таким зразком:		
Н.	сімдеся́т	вісімдеся́т
Р.	сімдесяти, сімдесятьох	вісімдесяти, вісімдесятьох
Д.	сімдесяти, сімдесятьом	вісімдесяти, вісімдесятьом
Зн.	= Н.в., Р.в.	= Н.в., Р.в.
Ор.	сімдесятьма, сімдесятьома	вісімдесятьма, вісімдесятьома
М.	(на) сімдесяти, сімдесятьох	(на) вісімдесяти, вісімдесятьох
Зверніть увагу! У назвах десятків при відмінюванні змінюється лише друга частина (-десят), яка відмінюється, як числівник <i>десять</i>. Перша частина цих числівників завжди залишається незмінною, такою, як і в початковій формі. Цей принцип працює й у творенні складних іменників та прикметників, першою частиною яких є числівники від <i>п'ятдесяти</i> до <i>вісімдесяти</i>, на зразок: <i>п'ятдесятилітній, сімдесятиріччя</i>. Окрім того, першу частину в назвах десятків пишемо без м'якого знака.		

Вправа 28

Уважно розгляньте таблицю відмінювання вище й випишіть:

- 1) паралельні форми числівників;
- 2) форми числівників, у яких перед закінченням пишемо м'який знак.

Вправа 29

Провідмініуйте числівники 50, 60, 72, 53.

Вправа 30

Запишіть речення, поставивши числівники в потрібну форму (обчислювати не обов'язково 😊).

1) До (скільки?) 56 додати (скільки?) 17, 2) від (скільки?) 79 відняти (скільки?) 6, 3) скласти (скільки?) 34 з (скільки?) 89, 4) визначити добуток (скільки?) 56 і (скільки?) 23, 5) сума доданків дорівнює (скільки?) 85, 6) добуток (скільки?) 36 і (скільки?) 63 помножити на (скільки?) 7.

Вправа 31

Спишіть словосполучення, виправивши помилки.

Ділення шістдесят чотири на два, різниця тридцять двох і шісти, близько вісімдесят дев'яти мішків, живе на двадцять вісьмому поверсі, із суми тридцять п'ятьох і вісьми відніміть шість, думаю над п'ятью задачами.

Назви сотень від <i>двохсот</i> до <i>дев'ятисот</i> мають такі форми:		
Н.	п'ятсот	сімсот
Р.	п'ятисот	семисот
Д.	п'ятистам	семистам
Зн.	= Н.в., Р.в.	= Н.в., Р.в.
Ор.	п'ятьмастами, п'ятьомастами	сьомастами, сімомастами
М.	(на) п'ятистах	(на) семистах

Зверніть увагу! У назвах сотень, на відміну від назв десятків, відмінюємо обидві частини. Щоб утворити правильну відмінкову форму назв сотень, необхідно кожен частину поставити в потрібний відмінок.

Числівники від *п'яти* до *дев'яти* у складі назв сотень функціонують лише у формі на **-и**: *п'ятисот, семистам*, а не *п'ятьохсот, сімометам*. Це зумовлено тенденцією української мови до милозвучності, адже такі форми дають змогу уникнути збігу приголосних на межі частин.

Вправа 32

Запишіть словами й провідмінійте числівники 333, 555, 777.

Вправа 33

Ознайомтеся з інформацією з рубрики «Про що говорять слова». Запишіть словами математичні дії (обчислювати не треба ☺).

$$234 + 159, 768 - 367, 979 \times 511, 888 : 222$$

Числівники <i>сорок, дев'яносто, сто</i> мають лише дві форми:	
Н. і Зн.	сорок, дев'яносто, сто
Р., Д., Ор., М.	сорока, дев'яноста, ста

Числівники *нуль, мільйон, мільярд* відмінюємо як іменники чоловічого роду другої відміни, числівник *тисяча* — як іменник жіночого роду першої відміни. Іменники *половина, третина, чверть* відмінюємо за своїм зразком.

Вправа 34

Запишіть словами й провідмініуйте числівники 0, 1 000 000, 1444, 1999.

Вправа 35

Спишіть відмінкові форми числівників, виправивши помилки.

Одну тисячу сто двадцяти п'ятьох, (на) трьохстах шістидесяти двох, сороками чотирьома, двохста семидесяти восьми, помножити на ноль, сімомастами двадцяти шістьома, чотирьохстам сорока дев'яти, більше двох мільйонів сто тридцяти, п'ятнадцятью, шестидесяти шести, (на) семисот дев'ятнадцяти, тридцять шістьох, чотирістами одинадцятьма, трьом тисячам дев'яносто двом, (на) трестах вісімдесяти шести.

Збірні числівники відмінюємо так, як відповідні власне кількісні, тобто *трое = три, четверо = чотири* тощо. Особливу форму (на **-оє** та **-еро**) збірні числівники мають лише в називному відмінку, а форми непрямих відмінків збігаються з формами відповідних власне кількісних, порівняйте: *двоє хлопців — двом хлопцям і два хлопці — двом хлопцям*.

Вправа 36

Провідмініуйте збірні числівники *двоє, дванадцятеро, двадцятеро*.

Вправа 37

Спишіть речення, замінюючи цифри збірними числівниками в потрібній формі.

1) Тієї хвилини підійшло до них 5 робітників (С. Журахович). 2) А от Люм упіймав аж 10 блакитних звіряток (Л. Воронина). 3) Але все одне нас 3, а їх 4 (В. Росін). 4) Одного разу я бачив 5 [пташенят], а колись знайшли гніздо, а в ньому було аж 14! 5) За столом сиділо не багато й не мало, 11 малих головачиків (В. Близнець). 6) 5 кошенят влаштували грандіозну бійку (М. Беденко).

Усі **порядкові** числівники відмінюємо, як прикметники твердого типу, окрім числівників *третій, третя, третє, треті*, що мають м'який тип відмінювання. У складених порядкових числівниках змінюємо лише останнє слово, наприклад: *двісті двадцять п'ята — двісті двадцять п'ятої — двісті двадцять п'ятій*.

Зверніть увагу! Коли порядкові числівники передають цифрами, для розуміння форми подають закінчення: *7-й поверх, до 1-ї години*. Але в позначеннях дат і сторінок книги закінчення не пишемо: *25 березня 2023 р., с.25*.

Вправа 38

Запишіть та провідмініуйте порядкові числівники 17-й, 47-ма, 876-те.

Вправа 39

Запишіть речення, поставивши порядкові числівники в потрібний відмінок.

- 1) Я добираюся додому 269-м автобусом.
- 2) Перерва з 2-ї до 3-ї.
- 3) Поїзд рушає з 2-ї платформи, 4-ї колії. Час відправлення — 17-та година.
- 4) Шановні глядачі! Прохання прийти на виставу вчасно. Після 3-го дзвінка вхід до зали заборонено.
- 5) Зустрінемося після 5-го уроку.
- 6) Мій день народження 20 листопада 2010 року.
- 7) Виконайте 265 вправу на 321 сторінці.

Вправа 40

Запишіть речення, поставивши числівники в потрібну форму. Дайте відповіді на питання.

- 1) Якщо о 12 годині ночі йде дощ, то чи можна очікувати, що через 48 годин буде сонячна погода?
- 2) Який кут утворюється між стрілками годинника о 15.00?
- 3) 2 батька і 2 сини зловили 3 зайців, причому кожному з них дісталось по 1 зайцю. Як це можливо?
- 4) У сім'ї 3 братів, у кожного з них є сестра. Скільки дітей у сім'ї?
- 5) За допомогою 5 одиниць і 1 математичного знака складіть число 100.
- 6) Один оберт навколо Землі супутник робить за 1 годину 40 хвилин, а інший — за 100 хвилин. Як це може бути? (З підручників математики)

2. Над числівниками надпишіть розряд за значенням.

Дробові числівники складаються з власне кількісних і порядкових числівників, які відмінюються за своїми типами: *три сьомих — трьох сьомих — трьом сьомим — трьома сьомими, дві цілих п'ять десятих — двох цілих п'яти десятих — двом цілим п'яти десятим* тощо.

Зверніть увагу! У числівники на позначення десяткових дробів слова *ціла, десята, сота, тисячна* стосуються слова *частина*, тому мають форму жіночого роду, хоча саме це слово зазвичай випускають.

Дробові числівники *півтора/півтори, півтораста* не відмінюємо.

Вправа 41

Провідмініуйте дробові числівники.

$\frac{2}{5}$; 7,6; $\frac{11}{33}$; 0,01; 4,546.

Вправа 42

1. Прочитайте вирази, поставивши числівники в потрібний відмінок.
 $\frac{2}{5}$ більше за $\frac{2}{7}$; 15,8 менше від 35,04; обчисліть суму $\frac{43}{67}$ і $\frac{8}{59}$; обчисліть різницю 11,7 і 4,098.
2. Запишіть числівники.

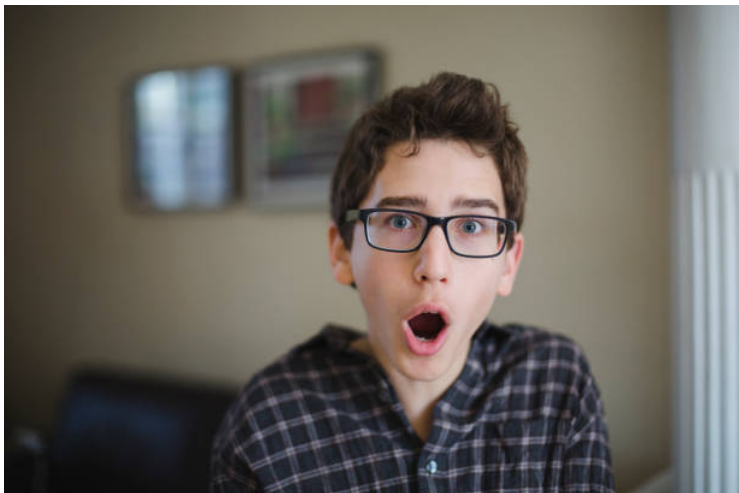
Вправа 43

Спишіть тексти задач, записавши числівники словами в потрібній формі.

- 1) Коробка з-під цукерок має форму прямокутного паралелепіпеда. Її довжина дорівнює 28 см, ширина складає $\frac{1}{2}$ довжини, а висота $\frac{1}{7}$ ширини. Вирахуйте об'єм коробки.
- 2) Мама дала дітям цукерки: донечці $\frac{1}{2}$ цукерок і ще одну, синові – $\frac{1}{2}$ залишку і ще 5. Скільки цукерок мама віддала дітям?
- 3) У пляшці $\frac{3}{2}$ л лимонаду. Скільки соку в 4 пляшках?

Вправа 44

1. Прочитайте допис у соціальній мережі.

Олег Гудзь
Друзі! Сьогодні унікальний день! Переконайтеся самі!
Якщо визначити суму вашого віку та року народження, ви отримаєте число, що відповідає цифрі нинішнього року! Таке трапляється лише раз на тисячу років! Перевірено!!!!

2. Поміркуйте, чи це справді унікальний день. Чи натрапляли ви на такі дописи? Пригадайте, яка інформація називається фейковою.

Вправа 45

Ознайомтеся зі схемою та зразками розбору числівника як частини мови.

Схема розбору прикметника як частини мови

1. Слово для розбору.
2. Частина мови (числівник), на яке питання відповідає, загальне значення.
- 3 Початкова форма (називний відмінок).
4. Група за значенням і за будовою.
5. Рід, число, відмінок (якщо властиві).
9. Синтаксична роль.

Людина росте до двадцяти чотирьох років.

Зразок усного розбору

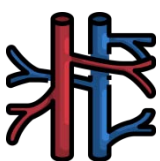
Двадцяти чотирьох — числівник, означає кількість, відповідає на питання *скільки?*. Початкова форма — *двадцять чотири*. Кількісний, власне кількісний: складений. Числівник ужитий у формі родового відмінка. У реченні є обставиною.

Зразок письмового розбору

Двадцяти чотирьох — числівник, кількість, *скільки?*; п. ф. — *двадцять чотири*; кількісн., вл. кількісн., складен.; Р. в., обст.

Вправа

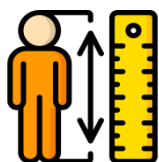
1. Прочитайте цікаві факти про людське тіло.

- Загальна протяжність всіх судин близько 100 тисяч кілометрів.

- Найменші кістки організму людини — слухові, їхня вага не перевищує 0,05 грама.

- Кістка на 50 відсотків складається з води.

- Зріст людини до вечора зменшується на 1—2 сантиметри, на ранок повертається до колишнього показника.

- Загальна кількість м'язів людини — понад 600.

- Найсильніший на розтягнення м'яз людини — литковий.

Він здатен утримати вантаж вагою до 130 кг.

- Око здатне розрізняти близько 130—250 чистих колірних тонів і 5—10 мільйонів змішаних відтінків.

- Око не здатне сприймати нерухоме зображення, тому, навіть коли ми дивимося в одну точку, наші очі все одно рухаються, роблячи в секунду від 20 до 70 рухів з мінімальною амплітудою.

(Із сайту Тячівської консультативної поліклініки)

2. Спишіть речення, записавши числівники в потрібній у реченні формі.
3. Виконайте розбір числівників з перших п'яти речень за схемою вище.

Про що говорять слова

Пригадайте, як правильно читати математичні вирази.

Рівності. Ліва частина в називному відмінку, а права — в давальному відмінку, наприклад: $1 \text{ м} = 100 \text{ см}$ — *один метр дорівнює ста сантиметрам.*

Нерівності. Ліва частина в називному відмінку, а права — в родовому відмінку, наприклад:

$20 < 22$ — *двадцять менше від двадцяти двох або двадцять два більше за двадцять.*

Додавання. Замість знака «+» говоримо «сума», а числа читаємо в родовому відмінку, наприклад:

$60 + 24$ — *сума шістдесяти і двадцяти чотирьох.*

Віднімання. Замість знака «-» говоримо «різниця», а числа читаємо в родовому відмінку, наприклад:

$100 - 9$ — *різниця ста і дев'яти.*

Множення. Називаємо кожен множник у родовому відмінку, наприклад:

12×3 — *добуток дванадцяти і трьох.*

Ділення. Визначаємо частку, числа називаємо в називному відмінку, наприклад:

$18 : 3$ — *частка чисел вісімнадцять і три.*

Вправа 46

Виконайте тестові завдання.

1. Помилково записано відмінкову форму числівника в рядку
А чотирмастами сороками чотирма
Б семисот сімдесяти семи
В восьмистам вісімдесяти восьми
Г (на) дев'ятистах дев'яноста дев'яти

2. У реченні «Я їздила на екскурсію зі 134 іншими учасниками конкурсу» числівник має бути вжитий у формі

- А ста тридцять чотирма
- Б сто тридцяти чотирма
- В ста тридцятьма чотирма
- Г сто тридцятью чотирма

3. Редагування потребує речення в рядку

А Із тридцяти трьох літер українського алфавіту лише десять позначають голосні звуки.

Б Трьома дотиками ножа торт можна поділити на вісім однакових частин двома способами.

В Сумою всіх чисел від одного до сто буде п'ять тисяч п'ятдесят.

Г Як визначити одну третю від суми чисел сім і два?

4. Прочитайте речення.

Моя сестра народилася ... листопада ... року.

Правильне заповнення пропусків запропоновано в рядку

- А двадцять сьомого, двох тисяч двадцять першого
- Б двадцять сьоме, дві тисячі двадцять першого
- В двадцять сьомого, дві тисячі двадцять першого
- Г двадцяти сьомого, дві тисячі двадцяти першого

5. Прочитайте речення.

Математики підраховали, що зав'язати краватку можна 177 147 способами.

Правильно записано форму числівника в рядку

- А ста сімдесятьма сьома тисячами ста сороками сьома
- Б ста семидесятьма сьома тисячами ста сорока сьома
- В ста сімдесятью сьома тисячами ста сорока сьома
- Г ста сімдесятьма сьома тисячами ста сорока сьома

§ 5. Узгодження числівників з іменниками

Вправа 47

1. Прочитайте фрагмент діалогу в чаті друзів.

Привіт усім!
Кому потрібні робочі зошити з української, відгукніться!
Якщо будемо купувати разом, зможемо отримати знижку.

15:28

Микита

Я за! Яка ціна?

15:53

Оксана

У роздріб — 84 грн, а за гуртовими цінами — 75 грн. Але треба, щоб ми купували разом не менше 10 шт.

16:00

Микита

У нашому класі 24 учня/учні, я думаю, набереться охочих.

15:53

Оксана

Я готовий! А на картку можна скинути гроші?

15:54

Максим

...

Оксана

2. Поміркуйте, у якій формі мають бути іменники після числівників. Чому?

Існують певні правила узгодження числівників з іменниками. Запам'ятайте: іменник узгоджується з тим числівником, який стоїть останнім у числовому позначенні.		
1	Числівники <i>один, одна, одне, одні</i> узгоджуються з іменником у роді, числі й відмінку	<i>сорок один зошит, одна думка, двадцять одне відділення</i>
2, 3, 4	Після числівників <i>два, три, чотири</i> іменник завжди ставимо у форму називного відмінка множини. Але: <i>два селянина, три громадянина</i> (Р. в. одн.), оскільки ці іменники мають суфікс -ин-	<i>два зошити, двадцять чотири учні, сімдесят чотири відсотки</i>

5—20, 30	Числівники від <i>п'яти</i> до <i>двадцяти</i> і <i>тридцять</i> вимагають форми родового відмінка множини	<i>п'ять зошитів, десять учнів, сто двадцять сім банків</i>
Зверніть увагу! Числівники <i>два, три, чотири</i> не сполучаємо з іменниками IV відміни. Для позначення їхньої кількості уживають збірні числівники (<i>трое телят</i>) або описові конструкції зі словами <i>голова, душа, штука</i> (тридцять дві голови ягнят).		

Вправа 48

Запишіть словосполучення кількісних числівників з іменниками (за потреби форму числівника теж можна міняти).

П'ять (*урок*), шість (*гривня*), три (*клієнт*), три (*долар*), тисяча один (*ніч*), два (*зошит*), сто п'ятдесят один (*книга*), двадцять два (*банк*), двісті сорок три (*жінка*), два (*лікар*), чотири (*смартфон*), двадцять вісім (*іграшка*).

Вправа 49

Спишіть речення, записавши іменники в потрібній формі.

1) Минуло два дн., чотири дн., біжить знов Лисичка польовою стежкою і здибає їжака (*І. Франко*). 2) Сім барв.. у веселки, сім нот.. у пісні, сім дні.. у тижні ... (*М. Павленко*). 3) Там тридцять три богатир.. грали у футбол, розділившись на три команд... (*В. Нестайко*). 4) Можна було подумати, що збігло десять, двадцять, тридцять хвилин.. (*С. Іванюк*). 5) Дівчина дістає із сумки диктофон і глянсовий журнал, з обкладинки якого на всі тридцять два зуб.. всміхається Дженіфер Лопес (*І. Роздобудько*).

Вправа 50

1. Спишіть словосполучення, виправивши, де потрібно, помилки.

Три касира, двадцять два банка, чотири долара, сто сорок чотири співробітника, сімнадцять відділень, понад сто пропозицій, чотиреста чотири фунта, сімсот вісімнадцять філіалів, шістдесят три банкомата, шістдесят двадцять вісім банкірів.

2. Поміркуйте, у тексті якої тематики могли би бути наведені словосполучення.

3. До якого стилю мовлення належав би такий текст.

У дробових числівниках іменник фактично узгоджуємо зі словом *частина*, що й пояснює необхідність форми родового відмінка однини, порівняйте: *дві третіх [частини] вкладів, п'ять восьмих [частин] прибутку*.

Але: *три з половиною мільйони, п'ять із чвертю відсотків, десять із третиною відділень* (згадаймо: числівники зі словами *половина, третина, чверть* не є дробовими).

Дробові	При дробових числівниках іменник завжди стоїть у формі родового відмінка однини.	<i>одна ціла дві десятих відсотка, три п'ятих прибутку</i>
<i>Півтора, півтори, півтораستا</i>	Після <i>півтора, півтори</i> іменник стоїть у формі родового відмінка однини; після <i>півтораستا (150)</i> — у формі родового відмінка множини	<i>півтора мільярда, півтори доби; півтораستا відділень</i>

Вправа 51

Запишіть словосполучення числівників з іменниками (за потреби форму числівника теж можна міняти).

Одна третя (*клас*), три з половиною (*година*), дві п'ятих (*кілометр*), п'ять із третиною (*літр*), дві цілих п'ять десятих (*відсоток*), одна третя (*сторінка*), чотири з половиною (*банан*).

Вправа 52

Спишіть словосполучення, поставивши іменники в потрібну форму.

Півтора рок., півтораستا долар., два з третиною апельсин., одна друга торт., три з чвертю відсотк., дві десятих процент., двісті сорок три телефон..

Вправа 53

1. Запишіть назви грошових одиниць, які ви знаєте.
 2. Чи відомо вам, як утворилася назва української грошової одиниці? Проведіть дослідження. Прочитайте інформацію з рубрики «Про що говорять слова».

3. Напишіть твір-роздум «Для чого потрібні гроші».

Вправа 54

1. Спишіть текст, записавши числівники словами й розкривши дужки.
 Понад одна дев'ята (*банки*) України пропонують послуги юним клієнтам: видають дитячі пластикові картки. Це повноцінні банківські картки з функцією батьківського контролю. Користувачем картки можна стати з 6-

річного віку, а підліток у віці від 14 до 18 (роки) може самостійно відкрити рахунок на своє ім'я.

Картку можна оформити безкоштовно. Якщо ви бажаєте індивідуальний дизайн, це коштує додаткових витрат — від 99 грн. Деякі банки пропонують дитячу картку з фото, за це доведеться заплатити від 50 грн.

(Із сайту Національного банку України)

2. Роздивіться картку.

3. Яка інформація зазначена на картці?

4. Чи маєте ви банківську картку? Якщо так, то в яких ситуаціях її використовуєте?

5. Які, на ваш погляд, є переваги й недоліки користування картою?
6. Що таке пін-код? Для чого він потрібен?
7. Що таке CVC? Для чого потрібні ці три цифри?
8. Які засоби безпеки користування банківською картою ви знаєте?
9. Прочитайте правила нижче, обговоріть їх.

Дотримуйся рекомендацій

- Тримай в секреті: ПІН-код, трізначний код на звороті картки, термін її дії.
- Вигадай складні унікальні паролі та ПІН-коди.
- Створи окремий ПІН-код для кожної картки й акаунту.
- Установи ліміти на оплату.
- Контролюй стан свого поточного рахунку в онлайн-банкінгу та налаштуй сповіщення про здійснення операцій.

Небезпечно!

- Залишати платіжну картку без нагляду.
 - Повідомляти повні реквізити своєї картки та фотографувати її з обох боків.
 - Розміщувати фінансовий номер телефону в інтернеті.
 - Передавати платіжну картку іншій людині, навіть родичам.
- Картка тільки твоя.

Про що говорять слова

В українській мові маємо пароніми *гривна* і *гривня*.

Гривна — металева прикраса у вигляді обруча, яку носили на шиї.

Гривня — назва української грошової одиниці.

Зверніть увагу! Іменники належать до різних груп

відмінювання: *гривна* — до твердого (*гривни, гривною*), а *гривня* — до м'якого (*гривні, гривнею*).

Цікаво, що слова *гривна* і *гривня* є спорідненими: сама прикраса, назва якої, походить від слова «грива», тобто «шия», колись була способом розрахунку. Пізніше форму грошової одиниці змінили.

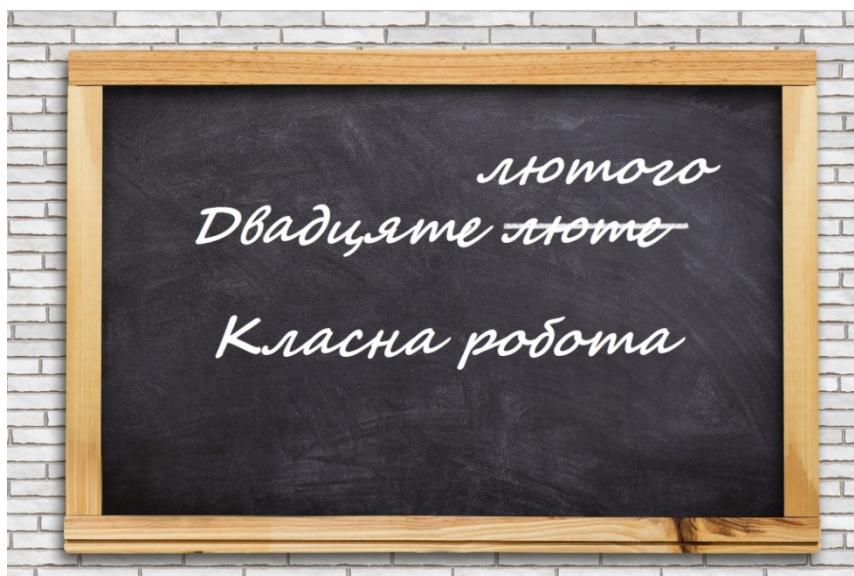

§ 6. Правильне вживання числівників на позначення дат і часу

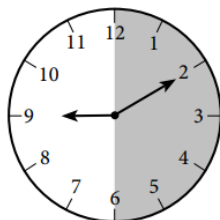
Вправа 55

Прочитайте напис на дошці. Чому, на вашу думку, було зроблено виправлення?

Пригадайте формули визначення часу:

Котра година? — Сьома. Дванадцята. Третя. Південь. Північ.

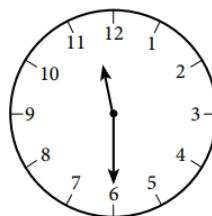

Перша половина години

на, по

6.20 двадцять (хвилин)

по шостій (годині), двадцять (хвилин) на сьому (годину), шоста (година) двадцять (хвилин)

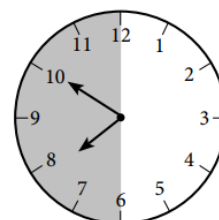

Рівно половина години

пів на / о пів на

6.30 пів на сьому,

шоста тридцять

Друга половина години

за, до

6.40 за двадцять (хвилин)

(хвилин) сьома (година), двадцять (хвилин) до сьомої (години), шоста (година) сорок (хвилин)

Зверніть увагу!

1. Той самий час можна позначити по-різному, наприклад: 18:15 —

вісімнадцята година п'ятнадцять хвилин, вісімнадцята п'ятнадцять, чверть на сьому, п'ятнадцять на сьому, чверть по шостій, п'ятнадцять по шостій.

2. Із прийменником *на* вживаємо наступну годину, із прийменником *по* — поточну: 7:05 — *сьома година п'ять хвилин, п'ять на восьму або п'ять по* (тобто після) *сьомій*.

3. Зауважте, що прийменник *біля* вживаємо переважно для позначення просторового розміщення, а про неточний час говоримо із прийменником *близько*: *зустрінемося близько сьомої*.

Вправа 56

Спишіть словосполучення, що позначають час, виправивши помилкові форми.

Двадцять п'ятнадцять, чверть на восьму, без шести вісім, три години сім хвилин, половина одинадцяти, десять до сьомої, сімнадцять по п'ятій, сорок три хвилини на восьму, за тридцять вісім хвилин шоста, біля сьомої, о пів на першу.

Вправа 57

Дайте всі можливі варіанти відповіді на питання «Котра година?» щодо позначеного часу.

10:00, 10:10, 10:15, 10:30, 10:45, 10:50.

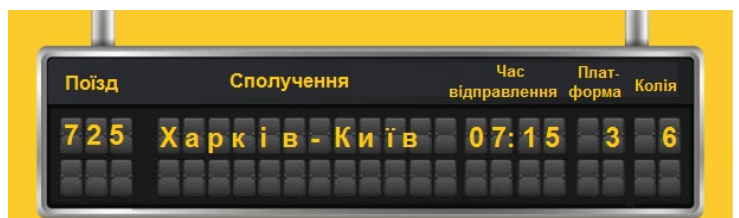
Вправа 58

1. Розкажіть про свої плани на завтра, зазначаючи час.
2. Чи плануєте ви кожен день? Чи маєте нотатник?

Вправа 59

1. Прочитайте діалог, поставивши числівники в потрібну форму.

— Шановні пасажери!
Поїзд № 725 сполученням
Харків — Київ вирушає з 3-ї
платформи, 6-ї колії. Час
відправлення — 07.15

- Наш поїзд оголосили! Ходімо швидше! І на табло вже є!
— Не поспішай, ми встигаємо. Зараз 07.05.
— Який у нас вагон?
— 7-й.

Пункти відправлення і призначення **Номер вагона**

Посадочний документ

ТЕРМ.№2521	ПОСАДОЧНИЙ ДОКУМЕНТ		000ВЗС94-EDFC-ABD5-0001	ПН 400758126555 ФН 3000182012 ЗН 3Т00000003 ФК 17157719
	ПАТ «УКРЗАЛІЗНИЦЯ» м. Київ, вул. Єжи Гедройця, буд. 5		#БЦ6-Т1-4833983-1603	
МПС	ЦЕЙ ПОСАДОЧНИЙ ДОКУМЕНТ Є ПІДСТАВОЮ ДЛЯ ПРОЇЗДУ			15.03.2022 13:53
Прізвище, ім'я	Вовченко Мирослава		Поїзд	747 КА ФІРМ ІС
Відправлення	2218300	ХАРКІВ	Вагон	07 С/2 КЛ УЗШК
Призначення	2218000	КИЇВ	Місце	075 Півний
Дата/час відпр.	17.03.2017	07:15	Сервіс	
Дата/час приб.	17.03.2017	12:19		
ВАРТ= 459,63 ГРН(КВ.27,06+ПЛ.123,52+ДВ.32,86+СТР.0,18+КЗБ.13,75)				
#СТР.ВІД Н/В 6000Н.М. ПАТ СК"ІНТЕР ПОЛІС", КИЇВ,ВОЛОДИМИРСЬКА,69, Т0442874305 ЧАС ВІДПРАВЛЕННЯ КИЇВСЬКИЙ				

Час відправлення і прибуття **Місце**

2. Роздивіться квиток, дайте відповідь на запитання: у якому вагоні їдуть мандрівники, коли вони приїжджають у пункт призначення, яка вартість квитка, чи сплачено за послуги (білизна, чай).

У словосполученнях на позначення календарних дат використовуємо порядкові числівники. При відмінюванні дат змінюємо лише першу частину, виражену порядковим числівником, а іменник завжди стоїть у родовому відмінку однини: *привітати з Першим вересня, завершити навчання двадцять п'ятого травня.*

Підказка. Запам'ятати це нескладно, якщо знати початковий, неусічений варіант цього словосполучення: *привітати з Першим [числом] вересня* тощо.

Вправа 60

- Запишіть подані речення, замінивши цифрові позначення словами.
 - Я народилася 15.03.2011.
 - Літні канікули тривають з 25.05 до 01.09.
 - День захисників і захисниць України святкуємо 14.10.
 - Вітаємо з 01.04.
 - Старий рік закінчується 31.12, а новий починається 01.01.
 - Щороку ми насолоджуємося 24.08.
 - Вистава відбудеться 30.11.2023.

2. Пригадайте різні способи запису дат. Скористайтеся інформацією з рубрики «Про що говорять слова».

Вправа 61

- Прочитайте електронного листа.

zoeslava@gmail.com

Наш приїзд

Привіт, сестричко!

Ми з батьками нарешті визначилися з датою приїзду і взяли квитки. Вирушаємо 26.06 о 13.55, на місці будемо 27.06 о 9.10.

Час заселення в готель — 14.00, тому нам доведеться почекати, але це не страшно. Після 15.00 можемо сміливо планувати зустріч.

Назад вирушаємо 04.07 о 18.30, і вже 05.07 о 06.15 ми вдома.

Я вже не дочекаюся нашої зустрічі! Перекажуй вітання тітці Марині та дядькові Сергію. Маю для тебе подаруночок! До зустрічі! Обіймаю!

--

Ганна

2. Випишіть числівники в потрібній формі.
3. Пригадайте правила оформлення та структуру електронного листа.
5. Уявіть себе на місці сестрички та напишіть відповідь із подякою про інформацію.

Вправа 62

Роздивіться афішу, дайте відповіді на запитання:

- Про який захід ідеться?
- Коли відбудеться концерт?
- Де він відбудеться?
- О котрій годині?
- Яка вартість квитків?
- За яким телефоном можна отримати довідку?

Вправа 63

1. Розкажіть про захід (концерт, виставу, перегляд кінофільму, відвідини зоопарку тощо) або подорож, використовуючи числівники на позначення дат і часу.

2. Напишіть есе, яке можна було би викласти як допис на сторінці вашої школи.

Про що говорять слова

Дати можна записувати кількома способами: 10 лютого 2024 року, 10 лютого 2024 р., 10.02.2024, 10.02.24. Для уникнення непорозумінь рекомендовано записувати дати, що відповідають цифрам першого десятка, двозначною цифрою: 01, 02...

Вправа 64

Виконайте тестові завдання.

1. Редагування потребує речення в рядку

А Ми купили два квитка на концерт.

Б Одна третя приміщення була відведена під фанзону.

В Троє моїх друзів теж були з нами.

Г Концерт почався пів на шосту.

2. Помилково визначено час у рядку

А чверть на другу В біля сьомої

Б десять хвилин до другої Г пів на шосту

3. Правильно визначено час в усіх рядках, ОКРІМ

А без чверті друга В за чверть друга

Б чверть до другої Г тринадцята сорок п'ять

4. Редагування потребує речення

А День Конституції України відзначаємо двадцять восьмого червня.

Б Щиро вітаю вас із Першим квітням.

В Різдво святкують в Україні двадцять п'ятого грудня і шостого січня.

Г Чотирнадцятого жовтня відзначаємо одразу кілька свят.

5. Прочитайте речення.

Вона з нетерпінням чекала на час ікс: дата — 12.12.12, час — 12.12.

Правильно записано дату й час у рядку

А дванадцяте грудня дві тисячі дванадцятого року, дванадцять дванадцять

Б дванадцяте грудня двох тисяч дванадцятого року, дванадцять хвилин на першу

В дванадцяте грудня дві тисячі дванадцятого року, дванадцять хвилин по дванадцятій

Г дванадцяте грудня дві тисячі дванадцятий рік, дванадцята година дванадцять хвилин

Підсумки та саморефлексія

Пригадаймо!

1. Як відрізнити числівники від інших частин мови?
2. Для чого нам потрібні числівники?
3. Як змінюється числівник?
4. Як відмінювати числівник?
5. Які формули визначення часу ви знаєте?

Ваші успіхи та подальші плани

1. Що нового ви дізналися під час опрацювання розділу?
2. Що вас найбільше зацікавило?
3. Де ви можете використати здобуті знання?
4. Чи задоволені ви своїми успіхами у вивченні цього розділу? Оберіть свій «рівень заряду».

5. Якщо ви хочете покращити успіхи, що плануєте для цього зробити?

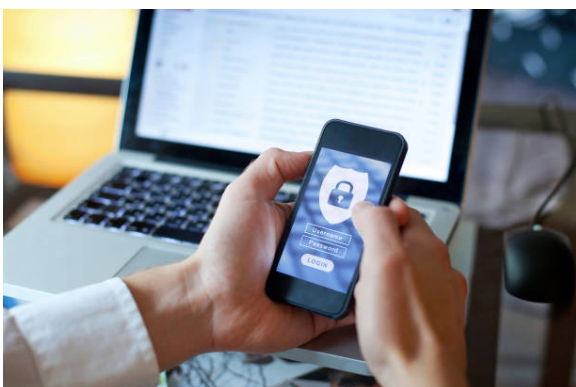
Бажаємо досягнути мети!

РОЗДІЛ 8. ЗАЙМЕННИК

У цьому розділі поговоримо про таке:

- Для чого в мові потрібні займенники?
- Які є розряди займенників за значенням і за будовою?
- Як правильно відмінювати займенники?
- Як правильно писати займенники?

А також поміркуємо, яка це розкіш — спілкування.

§ 7. Займенник як частина мови

Вправа 65

1. Роздивіться малюнок.

2. Поміркуйте, чому розгубився Петрик.

Займенник (замість імені) — це самостійна частина мови, що вказує на предмет, ознаку або кількість, але не називає їх. Займенник співвідноситься з іменником, прикметником, числівником і тому відповідає на ті самі питання: *хто? що? який? чий? скільки? котрий?*

Усі займенники змінюємо за відмінками (*я — мене — мені — мною, скільки — скількох — скільком — скількома*), а деякі — за родами й числами (*він — вона — воно, мій — моя — моє — мої*).

Займенники можуть виконувати функцію всіх членів речення: підмета, присудка, означення, додатка, обставини, наприклад: *Україна — це я! Моє ім'я — добре слово, що збереже цей світ!* (Тіна Кароль). *Скільки разів ми чули цю пісню!*

Вправа 66

1. Із пар слів випишіть займенники.

Іван, він; учениця, вона; воно, вікно; такий, зелений; братів, чийсь; шостий, котрий; сімдесят п'ять, стільки; Вікторіїн, твій; діти, вони; хто, вчителька.

2. Поміркуйте, чим відрізняються займенники від іменників, прикметників, числівників.

Вправа 67

1. Запишіть по два слова, які можна замінити наведеними займенниками.

Зразок: вона — книга, думка.

Вона, він, воно, вони, хто, що, який, чий, котрий, скільки, твій, їхні.

2. Зверте свої приклади. Чи однакові вони? Поміркуйте, чому.

Вправа 68

Запишіть займенники, якими можна замінити наведені слова.

Зразок: урок — він, це, що.

Спілкування, уважний, співрозмовник, порада, слухачі, сімнадцятий, прекрасні, дев'ять, змістовний, щоденник, шістсот.

Вправа 69

1. Прочитайте вірш Ю. Градусової.

Я слова вам ці дарую:

Я, ти, ми, вона, воно...

Що у мовленні існують,

Щоб повторень не було.

За іменник називаю

І предмети, імена,

Тож займенником назвали

Мене люди не дарма.

2. Доповніть інформацію з вірша: які ще частини мови, окрім іменника, заміняє займенник.

Вправа 70

1. Спишіть речення.

1) — Привіт! — радісно озвався я, пригадавши, зі скількох безнадійних ситуацій вирятував мене цей робот-інструктор, якого моя видатна бабуся завбачливо вмонтувала у свій часоліт (*Л. Воронина*). 2) Не звертаючи уваги на Томчине обурення такою зустріччю, він ухопив її за руку і потяг за собою (*Л. Письменна*). 3) Сергій настільки здивувався, що навіть забув про свій намір не розмовляти з Віткою, і звернувся до неї: — Що це в тебе за «Тариф»? (*А. Костецький*).

2. Знайдіть у реченнях займенники, підкресліть їх відповідно до синтаксичної ролі в реченні.

Займенники в мовленні потрібні для того, щоб можна було уникнути повторення тих самих слів у реченні, тобто тавтології. Порівняйте: *Я читала книжку. Книжку мені подарувала бабуся. — Я читала книжку, яку мені подарувала бабуся. Як бачимо, займенники ще й пов'язують зміст окремих речень.*

Вправа 71

1. Спишіть речення, замінивши повторюване слово відповідним займенником.

Зразок: Наталка зустріла подругу і все в подруги розпитала. — Наталка зустріла подругу і все в неї розпитала.

1) Коли Іванкові виповнилося 10 років, Іванко навчився кататися на скейті. 2) Подруга спостерігала за кошням і намагалася сфотографувати кошня. 3) Я люблю яблучний пиріг, пиріг пече моя матуся. 4) Ми з батьками були на концерті нашого улюбленого гурту, гурт зараз гастролює Україною.

2. Підкресліть займенники відповідно до синтаксичної ролі в реченні.

Використовуючи займенники, будьте уважні, аби вони не ускладнювали сприйняття тексту. Наприклад, неправильно побудовано речення *Учителька сказала Оксані, що їй треба поспішати*. У реченні не зрозуміло, якого іменника стосується займенник і кому треба поспішати — вчительці чи Оксані.

Також помилка є в реченні *Діти вони прийшли на урок*. У цьому реченні займенник дублює іменник *діти* без потреби, варто його прибрати.

Спостерігаємо також помилки, які виникають через неузгодженість займенника і слова, який він заміняє, наприклад: *У житті кожного є людина, який завжди підтримує*. — *У житті кожного є людина, яка завжди підтримує*.

Ще одна помилка — надмірна кількість займенників у реченні, наприклад: *Вони йому сказали, щоб він прийшов разом із нею*. У таких випадках частину займенників треба замінити словами, що відповідають за змістом речень.

Вправа 72

1. Скоригуйте речення, запишіть виправлені варіанти.

1) Батько попросив сина зустріти його друга. 2) Марія Іванівна вона часто нам розказувала щось цікаве. 3) Коли розмовляєш з людиною, варто враховувати його настрій. 4) Він сказав, що йому треба взяти його речі та виконати багато своїх справ. 5) Люди вони часто надумують собі проблеми. 6) Батьки переживають за дітей, де б вони не знаходилися. 7) Дітей вже малечку, коли вона вчиться розмовляти, навчають етикету.

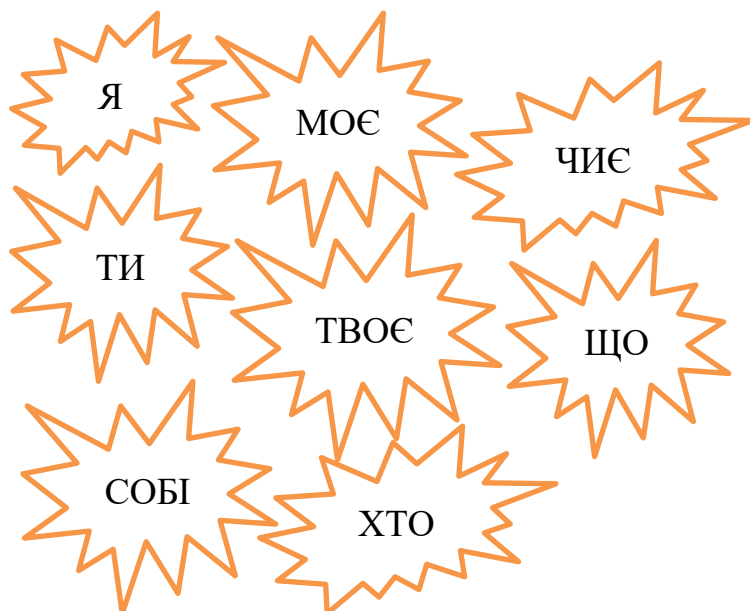
2. Поясніть причини помилок.

§ 8. Розряди займенників за значенням та особливості відмінювання

Вправа 73

Поміркуйте, кого з дітей і яких предметів на малюнку стосуються подані займенники. Що вони означають?

Займенники об'єднані в кілька груп — **розрядів** за значенням і граматичними ознаками. Знаючи ці групи, легше зрозуміти, як правильно і доречно вживати кожен займенник.

Назва розряду	Значення	Приклади
Особові	вказують на особу	<i>я, ти, він, вона, воно, ми, ви, вони</i>
Присвійні	вказують на належність когось або чогось певній особі	<i>мій, твій, наш, ваш, його, її, їхній, свій</i>
Зворотний	указує на виконавця дії	<i>себе</i>
Питальні	вживаються в питальних реченнях	<i>хто? що? який? чий? котрий? скільки?</i>
Відносні	пов'язують частини складного сполучникового речення	<i>хто, що, який, чий, котрий, скільки</i>
Заперечні	заперечують предмет, ознаку, кількість	<i>ніхто, ніщо, ніякий, нічий, ніскільки</i>

Неозначені	вказують на невизначений предмет, ознаку, кількість	<i>абихто, що-небудь, якийсь, казна-скільки</i>
Вказівні	вирізняють один предмет, особу чи ознаку з-поміж інших	<i>цей, оцей, сей, той, стільки, такий, отакий</i>
Означальні	узагальнено вказують на предмети, ознаки, кількість	<i>весь, всякий, сам, кожний, самий, інший</i>

Вправа 74

1. Розподіліть займенники за розрядами.

Що-небудь, хто, наш, він, себе, ніякий, який, всякий, який-небудь, оцей, вона, кожний, твій, воно, той, ми, ви, скільки, котрий, сам, чий-небудь, ваш, я, скільки-небудь, казна-хто, мій, казна-що, ніскільки, хтось.

2. Чи для всіх займенників вдалося визначити розряд? Чому?

3. Складіть речення з двома займенниками кожного розряду.

Вправа 75

1. Спишіть прислів'я та приказки.

1) Не завжди говори, що знаєш, але завжди знай, що говориш.
 2) Красно говорить, а слухати нічого. 3) Який розум, така й мова. 4) Язик без кісток: що хоче, те лопоче. 5) Твоїми б устами та мед пити. 6) Людей не суди, на себе подивись. 7) Якщо людину не знаєш, подивися на її друга.

2. Підкресліть займенники відповідно до ролі в реченні, надпишіть розряд.

3. Поміркуйте, якою темою об'єднані прислів'я та приказки.

4. Згадайте інші прислів'я та приказки на цю тему. Назвіть у них займенники.

Вправа 76

1. Обговоріть питання: Чи часто ви спілкуєтеся? З ким спілкуєтеся найчастіше? З ким вам подобається спілкуватися, а з ким ні? Чому? Які ви співрозмовник чи співрозмовниця?

2. Підготуйте усне висловлення на одну з тем: «Спілкування в моєму житті», «Чи можу я прожити без спілкування», «Який я співрозмовник».

Особові займенники

Особові займенники вказують на <i>особу</i> мовця (<i>я, ми</i>), співрозмовника (<i>ти, ви</i>) або ж осіб, про яких говорять (<i>він, вона, воно, вони</i>).		
	Однина	Множина
1 особа (мовець)	я	ми
2 особа (співрозмовник)	ти	ви
3 особа (особа, про яку говорять)	він, вона, воно	вони
Особові займенники змінюються за відмінками.		

Відмінювання особових займенників першої та другої особи

	Перша особа		Друга особа	
Н.	я	ми	ти	ви
Р.	мене	нас	тебе	вас
Д.	мені	нам	тобі	вам
Зн.	мене	нас	тебе	вас
Ор.	мною	нами	тобою	вами
М.	(на) мені	(на) нас	(на) тобі	(на) вас

Зверніть увагу! У непрямих відмінках особові займенники першої та другої особи мають іншу основу, ніж у називному: *я — мене, ми — нас; ти — тобою, ви — вас.*

Відмінювання особових займенників третьої особи

Н.	він	вона	воно	вони
Р.	його́, ньо́го	її́, неї́	його́, ньо́го	їх, них
Д.	йому	їй	йому	їм
Зн.	його́, ньо́го	її́, неї́	його́, ньо́го	їх, них
Ор.	ним	нею	ним	ними
М.	(на) ньому́, нім	(на) ній	(на) ньому́, нім	(на) них

Зверніть увагу! У непрямих відмінках, окрім давального, після прийменників ці займенники мають початковий звук [н], в орудному відмінку він з'являється і без прийменника.

Вправа 77

Прочитайте текст, випишіть особові займенники, надпишіть відмінок.

Змалечку нам розказують про етикет — правила поведінки та спілкування з людьми. Із часом деякі норми змінюються: ми вже не робимо реверансів, не вклоняємося до землі, не цілуємо рук. Але головні правила спілкування — вихованість, ввічливість, повага до себе та до оточення — залишаються незмінними. Хоч би якими привабливими ви були, люди ставитимуться до вас добре лише тоді, коли ви будете добре ставитися до них (*З інтернету*).

Вправа 78

1. Спишіть словосполучення, поставивши займенники в потрібний відмінок.

Зразок. Дякувати (*він*) — дякувати йому.

Дякувати (*він*), спілкуватися з (*вона*), дружити зі (*я*), обговорити з (*вони*), святкувати з (*ви*), допомогти (*вона*), зустріти (*ти*), бачитися з (*вони*), з'ясувати в (*вона*), перепросити в (*він*), подякувати (*вони*), пробачити (*ми*), повідомити (*я*).

2. Надпишіть особу та число займенників.

Вправа 79

1. Прочитайте запитання, розкривши дужки та поставивши займенники в потрібний відмінок.

1) Якщо (*ви*) трапилося зайти в приміщення, де вже є присутні, хто із (*ви*) має привітатися першим? 2) Як потрібно привітатися, коли (*ви*) на вулиці зустрічаєте свого друга з його мамою? 3) Чи можна вести бесіду двом особам між собою, якщо з (*вони*) перебуває ще одна людина? 4) Чи варто (*ми*) добирати різні етикетні формули, вітаючись із другом, учителем, батьками?

2. Дайте відповіді на запитання.

3. Запишіть короткі відповіді, над особовими займенниками надпишіть відмінок.

4. Підкресліть займенники відповідно до синтаксичної ролі в реченні.

Вправа 80

1. Прочитайте речення.

1) Лікар заходить до палати й питає в пацієнтів: «Як ми сьогодні себе відчуваємо?». 2) Мама хвалиться й розказує про своє малятко: «А в нас уже виросли два зубчики». 3) Дмитрик готується до змагання й налаштовується перед дзеркалом: «Дмитре, ти все зможеш! Зберися!». 4) Маринка грається зі своїм кошеним і примовляє: «Які ж ми тільки шкідні й гарненькі!». 5) Учитель заходить до класу й оголошує: «Діти, сьогодні ми пишемо контрольну роботу».

2. Що цікавого ви помітили в реченнях?

3. Якому стилю властиві такі речення? Поміркуйте, чому.

Присвійні займенники

Присвійні (від <i>присвоїти</i>) займенники вказують на належність когось або чогось певній особі, вони співвідносяться з особовими займенниками:			
Особові	Присвійні	Особові	Присвійні
<i>я</i>	мій, моя, моє, мої	<i>ми</i>	наш, наша, наше, наші
<i>ти</i>	твій, твоя, твоє, твої	<i>ви</i>	ваш, ваша, ваше, ваші
<i>він, воно, вона</i>	його, її	<i>вони</i>	їхній, їхня, їхнє, їхні
До будь-якої особи: свій, своя, своє, свої			

Присвійні займенники змінюються за відмінками, родами та числами.				
	Однина			Множина
	<i>чол. рід</i>	<i>жін. рід</i>	<i>серед. рід</i>	
Н.	мій	моя	мій	мої
Р.	могó	моєї	могó	моїх
Д.	моєму	моїй	моєму	моїм
Зн.	мій, могó	мою	мій, мого	мої, моїх
Ор.	моїм	моєю	моїм	моїми
М.	(на) моєму, на моїм	(на) моїй	(на) моєму, на моїм	(на) моїх
Зверніть увагу! У непрямих відмінках займенники <i>мій, твій, свій</i> наголошуємо на другому складі: <i>моєму другу, твого проекту, своїм темперментом</i> .				

Вправа 81

Провідмініуйте займенники *твій, твоя, твоє, твої*.

Вправа 82

1. Спишіть словосполучення, поставивши присвійні займенники в потрібну граматичну форму (рід, число, відмінок).

Зразок. (*Мій*) електронна адреса — моя електронна адреса.

(*Мій*) електронна адреса, з (*твій*) характером, у (*їхній*) класі, в (*наш*) школа, на (*свій*) розсуд, за (*ваш*) спостереженнями, без (його) допомоги, у (*наш*) місті, (*мій*) комп'ютера, на (*її*) сторінці, у (*твій*) акаунті, в (*наш*) журналі, зі (*свій*) собакою, в (*наш*) таксі, (*їхній*) будинку.

2. Над займенниками надпишіть рід, число, відмінок.

Вправа 83

1. Спишіть речення, поставивши займенники в потрібну форму.

(*Ми*) по-різному реагуємо на ситуації в (*наш*) житті: радіємо, сумуємо, сперечаємося. Це природно, адже емоції допомагають (*ми*) краще зрозуміти одне одного, а також висловити власне ставлення до ситуації. Та інколи (*свій*) реакцією (*ми*) можемо зробити боляче й неприємно людям навколо, зачепити (*їхній*) почуття. Тому варто контролювати (*свій*) поведінку та емоції.

2. Над присвійними займенниками надпишіть відмінок, рід і число.

3. Підкресліть займенники відповідно до синтаксичної ролі.

4. Пригадайте свою емоційну реакцію в різних ситуаціях:

- зустрілися з другом чи подругою після канікул,
- отримали оцінку «дванадцять»,
- отримали незадовільну оцінку за контрольну роботу,
- отримали омріяний подарунок,
- сперечаєтеся з однокласником чи однокласницею,
- вас ображають,
- ви чимось вихваляєтесь,
- однокласнику чи однокласниці вдалося дуже добре виконати завдання.

5. Поміркуйте, у яких із наведених ситуацій можна скривдити співрозмовника чи співрозмовницю. Як можна цього уникнути? Чи потрапляли ви в подібні ситуації? Наведіть приклади з життя чи з художніх творів.

Вправа 84

1. Прочитайте допис та коментарі до нього.

14:32   97%

Андрій Гончар
У мене якась чорна смуга: посварився зі своїм найкращим другом, розбив телефон, завалив контрольну з математики, ще й нагримав на бабусю, яка мене дуже любить і нічого поганого не зробила. Просто завал на всіх фронтах. Що ви робите в таких ситуаціях?
Друзі, поділіться вашими методами!

← Коментарі

Семен Джонсон
Я звертаюся до свого друга. Він оптиміст і завжди жартами підтримує мене.
1 дн. 4 вподобання Відповісти

Ганна Венздей
Мій метод — класна музика, завжди бадьорить.
23 год. 7 вподобань Відповісти

Склея
Твої проблеми потребують твоїх рішень. **700**
9 год. 3 вподобання Відповісти

Вірунька Вірунька
Не хвилюйся, все минеться. Я чула, що є курси з емоційного інтелекту. Поцікався. Там якраз навчають працювати з емоціями.
3 год. 7 вподобань Відповісти

2. Випишіть займенники, визначте розряд, відмінок, рід і число.

3. Чи знаєте ви, що таке емоційний інтелект? Якщо так, поділіться інформацією з однокласниками й однокласницями. Або з'ясуйте це разом із дорослими та обговоріть на наступному уроці.

4. Пригадайте випадки з життя чи епізоди з мультфільмів/фільмів, які ілюструють ситуації, коли емоції керують вчинками людини (наприклад, мультфільм «Думки навиворіт»). Обговоріть їх.

5. Напишіть твір-роздум на тему «Я керую емоціями чи емоції мною?»

Вправа 85

Спишіть фрагменти документів.

1) Я, Іваненко Сергій Петрович, народився 19 червня 2012 року у м. Тернополі. 2) Доводжу до Вашого відома, що учні 6-Б класу взяли участь у конкурсі відеоробіт до Дня міста. 3) Шановна пані Маріє! Запрошуємо Вас до участі в урочистостях із нагоди 175-річчя нашого навчального закладу. 4) Шановні учні! Щиро вітаємо вас із закінченням навчального року і запрошуємо до участі у флешмобі! Надсилайте ваші роботи на електронну пошту школи.

2. Підкресліть особові та присвійні займенники відповідно до ролі в реченні.

3. Чому на вашу думку, займенники *ви*, *ваш* написані і з малої, і з великої літери? Звірте свої міркування з інформацією в рубриці «Про що говорять слова».

4. Наведіть ситуації, у яких варто використовувати займенники *ви* і *ваш* стосовно однієї особи.

Зворотний займенник *себе*

Виділяють один **зворотний** займенник *себе*. Він указує на виконавця дії, причому може стосуватися першої, другої чи третьої особи. Цей займенник не має форми називного відмінка й уживається лише в непрямих відмінках

Н.	—	З.	себе
Р.	себе	Ор.	собою
Д.	собі	М	(на) собі

Вправа 86

Спишіть речення, поставте займенники в потрібну форму відмінку та, де це можливо, роду.

1) Вивищувати (*себе*) за рахунок «топтання» інших — принизливо (М. Павленко). 2) Нарешті (*я*) зможу бути сама (*себе*) (Л. Воронина). 3) Уявіть (*себе*), що він дійсно сказав (*ви*) правду, а (*ми*) б не звернули уваги... (В. Росін). 4) А в тиші, сама перед (*себе*), (*вона*) відкрила на листках щоденника втаємничені думи (О. Бердник). 5) Встала з-за столу і, відчуваючи на (*себе*) зацікавлені погляди гостей, потупала у (*свій*) кімнату (В. Близнець). 6) Не раз Леся помічала на (*себе*) відверто насмішкуваті, а то й награно співчутливі погляди однокласників (О. Сайко).

Вправа 87

Прочитайте, знайдіть помилки. Запишіть виправлені варіанти.

Дякую вас, пробачте мене, зустрінися з їм, з мого рахунка, відчула на себе, моя собака, у чьому підручнику, свого батька, властивий йому, прийти з їми, сказати ним, поспілкуватися з її, нашій учитель, характерний для його, потребувати їхньої допомоги.

Про що говорять слова

Займенник *ти* використовують у дружньому неофіційному спілкуванні добре знайомих людей.

Займенник *ви* на позначення однієї особи заведено вживати в офіційному спілкуванні, або щоб підкреслити шанобливе ставлення. У такому значенні займенники *Ви, Ваш* в офіційних документах, у листах і в діловому повсякденні пишемо з великої літери: *Повідомляємо Вам про... Вітаємо Вас...* Усі слова, що стосуються займенника, узгоджуємо з ним у формі множини.

Пам'ятайте, що за етикетом не слід використовувати займенники третьої особи за присутності тих, про кого йдеться.

Вправа 88

Виконайте тестові завдання.

1. Обидва слова є займенниками в рядку

А тих, туди

В усе, усякий

Б скільки, сімсот

Г я, якати

2. Присвійний займенник є в назві твору

А «Я, ти, він, вона»

В «Там, де нас нема»

Б «Я — мене — мені...»

Г «Моя автобіографія»

3. Помилку допущено у словосполученні

А працювати з ними

В на моєму комп'ютері

Б вибачте мене

Г треба мати свою думку

4. Редагування потребує речення в рядку

А З ним хоч на край землі, хоч у розвідку!

Б Хлопець уперто стоїть на своєму.

В Ми ще не чули твоєї думки.

Г Собі всього не забереш!

5. Прочитайте діалог.

(1) — Іване Петровичу, як ваші справи?

(2) — Дякую, все добре! Як ти, Маринко?

(3) — Ось веду сестричку в садок. Знайомтеся: це Наталочка.

(4) — Дуже приємно! Яка вона вже доросла!

Порушення етикетних норм допущено в рядку

А 1

Б 2

В 3

Г 4

Питальні й відносні займенники

Питальні займенники вживаються в питальних реченнях. Ці займенники вам добре знайомі, адже вони є питаннями до всіх іменних частин мови: *хто? що? який? чий? котрий? скільки?*

Питальні займенники легко розпізнати, адже за їхньою допомогою будують питальні речення: **Яке** твоє ім'я? **Скільки** тобі років? **У кого** є запасна ручка?

Займенники *хто, що, скільки* не мають роду й числа, їх змінюємо лише за відмінками. Займенники *який, чий, котрий* змінюємо за відмінками, родами й числами.

Вправа 89

Розгляньте таблиці зі зразками відмінювання питальних займенників.

Н.	хто	що	скільки
Р.	кого	чогó	скількиох
Д.	кому	чому	скількиом
Зн.	кого	що	скільки, скількиох
Ор.	ким	чим	скількиома
М.	(на) ко́му, (на) кім	(на) чо́му, (на) чім	(на) скількиох
Кл.	хто	що	скільки

Н.	чий	яке	котра́
Р.	чийо́го	якого	котро́ї
Д.	чийо́му, чи́єму	якому	котри́й
Зн.	чий, чийо́го	яке	котру́
Ор.	чи́м	яким	котро́ю
М.	(на) чийо́му, чи́єму, чи́м	(на) якому, (на) якім	(на) котри́й
Кл.	чий	яке	котра́

2. Прочитайте займенники, над якими стоїть наголос. Запам'ятайте вимову.

Вправа 90

Провідмініуйте займенники *котрий, яка, чие*.

Вправа 91

1. Запишіть запитання, поставивши займенники в потрібний відмінок.

1) (*Що*) задавали з української? 2) (*Хто*) сьогодні не було? 3) З (*хто*) ти виконував завдання? 4) (*Чий*) це книга? 5) (*Хто*) треба допомогти? 6) (*Скільки*) у вас сьогодні уроків? 7) (*Котрий*) година? 8) На (*який*) морі ви відпочивали влітку? 9) У (*хто*) є питання?

2. Надпишіть над займенниками відмінок, підкресліть їх відповідно до синтаксичної ролі.

Вправа 92

1. Об'єднайтесь у пари й поставте одне одному по 5 питань (це мають бути речення з питальними займенниками), щоб з'ясувати, як поводитимуться ваші партнер чи партнерка під час розмови.

Зразок. Якою буде твоя реакція на слова...? Що ти скажеш у відповідь на...?

2. Які ці речення за метою висловлювання?

Відносні займенники — це фактично ті самі займенники, що й питальні, але вони виконують іншу функцію — слугують засобом зв'язку в складних реченнях (виконують функцію сполучних слів): *хто, що, який, чий, котрий, скільки*, наприклад: *Я знаю, що задавали з англійської.*

Вправа 93

1. Випишіть спочатку речення із питальними займенниками, а потім із відносними.

- 1) Зрештою, ніколи не відомо, скільки часу знадобиться, аби врятувати позаземну цивілізацію... (Л. Воронина).
- 2) «Скільки ж тут кілограмів?» — запитала Люда (М. Білкун).
- 3) Чи знаєте, ким я був раніше? (Г. Малик).
- 4) «Кого це ви там знайшли?» — здивувався Роман Петрович (Л. Письменна).
- 5) А потім всі побачили літак, який швидко наближався з-під сонця (Д. Ткач).
- 6) Та який із мене богатир? (С. Журахович).

2. Як ви міркували, виконуючи завдання?

Вправа 94

1. Переробіть речення так, щоб питальні займенники стали відносними.

Зразок. Що ти хочеш? — Скажи, що ти хочеш.

- 1) Який у тебе телефон? 2) Котра зараз година? 3) Чий це щоденник?
- 4) Хто хоче відповідати? 5) З ким ми ще не працювали? 6) Який сьогодні день тижня?

2. Поміркуйте, чи змінилася будова речень. Як саме?

Вправа 95

1. Продовжте та запишіть речення із відносними займенниками.

- 1) Розкажи, кому... 2) Я знаю, скільки ... 3) Не уявляю, який...
- 4) Підкажіть, будь ласка, котра... 5) Діти, перевірте, чий...

2. Підкресліть займенники відповідно до функції в реченні.

3. Поміркуйте, чим відрізняються займенники *котрий* і *який*. Звірте свою відповідь із інформацією з рубрики «Про що говорять слова».

Необхідно відрізнити займенник *що* від співзвучного сполучника у складному реченні. Розрізнити їх можна в такий спосіб: якщо це слово

можна замінити займенником *який* (у потрібній відмінковій формі) або іншим повнозначним словом, значить *що* — це займенник, який виконує функцію сполучного слова і поєднує частини складного речення. При цьому займенник *що* відповідає на питання і є членом речення. Порівняйте: *Я знала, що ти прийдеш. Я знала, що сьогодні трапиться.* В останньому реченні *що* можна замінити іменниками *подія, ситуація* тощо.

Вправа 96

1. Переробіть пари простих речень на складні так, щоб частини поєднувалися займенником.

Зразок. *Я виграв персонажа. Я довго мріяв про персонажа. – Я виграв персонажа, про якого довго мріяв.*

1) На обличчі Дениса промайнула посмішка. Посмішка не віщувала нічого хорошого. 2) Я відчула шалене хвилювання перед виступом. До виступу довго готувалася. 3) Світлана погодувала кошения. Кошеня прибудилося до їхнього дому. 4) Я належу до людей. Люди люблять мріяти.

2. Поміркуйте, який варіант (два речення чи одне) ви би ймовірніше використали у спілкуванні. Чому?

Вправа 97

1. Спишіть речення, у яких *що* є займенником.

1) Видно, він вирішив, що я сплю (*Майк Йогансен*). 2) Краще подумаєм, що взяти на дорогу (*Л. Письменна*). 3) Пам'ятаєш, позавчора ми грали у волейбол, що він тобі сказав? (*В. Росін*). 4) Знав Петро, що треба їм своєчасно прибути (*О. Іваненко*). 5) І ми не маємо сумніву, що він буде посправжньому щасливим (*В. Росін*). 6) Перші слова, перші розпити, перше привітання — не люблю цього всього, не знаю, що і як говорити (*І. Роздобудько*). 7) Словом, наша дискусія велася в одній площині: я доводив, що вони ж розумні й мусять мене зрозуміти, а вони казали, що я дурний і нічого не розумію (*В. Нестайко*).

2. Підкресліть займенники відповідно до функції в реченні.

Вправа 98

1. Виразно прочитайте уривок із твору Ярослава Стельмаха «Митькозавр із Юрківки, або Химера лісового озера» спочатку мовчки, а потім виразно за ролями.

Ми вп'ятох сиділи на кухні — бабуся, мама, тато, Митько і я, вкотре обговорюючи, чи можна нам з Митьком їхати. Дідусь сидів у вітальні перед телевізором із газетою в руках. Він ніколи не втручавсь у сімейні проблеми, і за це я був йому тільки вдячний.

Адже коли б він вирішив пристати до когось, то ще невідомо було, чи до нас із бабусею, чи до тата з мамою.

— Хоч і не старенька, — мовив тато, — а коли б вам, мамо, вони обоє сіли на шию на три тижні, то хто знає, якої б ви заспівали.

— О, я була б тільки щасливою, — не здавалася бабуся. — Село, річка, ліс, два юних джентльмени. Певно, я знову відчула б себе молодою.

— Боюсь, що ненадовго, — обізвалася мама. — Господи, як ви мені вже набридли з цим селом!

— Невже ви хочете, Оксано Павлівно, — втрутився нарешті в розмову й Митько, — щоб ваш син, а заодно і його найкращий приятель ціле літо нудились у місті, де все кругом — і пилюга, і розжарені спекотні вулиці — навіває сумні думки і сприяє передчасному старінню наших організмів? — (Цю промову він підготував заздалегідь). — А хіба існує кращий відпочинок, ніж там, у селі, злитися з природою після важкої праці й успішного закінчення п'ятого класу?

— Не дуже-то ви й перепрацювались, — кволо посміхнулася мама.

— Хоч би як там було, — вів своє Митько, — дітям потрібен відпочинок. До того ж як інакше ми виконаємо важливе завдання із зоології?

— Яке ще там завдання?

— Хіба Сергій вам нічого не казав? Адже вчителька звеліла нам — мені та йому — зібрати найкращу колекцію жучків і метеликів. «На вас, — каже, — хлопці, вся надія!»

— Так уже й сказала? — засумнівався тато.

— А того, хто не принесе першого вересня колекцію до школи, не переведуть у шостий клас.

Обкладинка книжки
«Митькозавр із Юрківки»
(видавництво «Веселка», 1983,
художник Анатолій Василенко)

— Так уже й не переведуть? — не повірила мама, але видно було, що Митькові слова таки надщербили її несхитність і стрілка маминої впевненості гойднулась у наш бік.

— А може, просто двійку поставлять, — не здавався Митько. — А кого порадує двійка у перший же день навчання? Це на весь навчальний рік може настрої зіпсувати.

— Еге ж, — знов усміхнулась мама, — вам зіпсуєш. Господи, як ви мені вже набридли! Ну, то як? — звернулась до тата.

Я відчув, що дмухнуло сприятливим вітром.

— Та хай уже їдуть, — одмахнувся він. — А то ж спокою не даватимуть ціле літо. Тільки щоб бабусю слухали.

— Ура! — закричали ми й вибігли з кухні, але в передпокої на мить затримались.

— Чула? Чула? — сміявся тато. — «Передчасному старінню наших організмів», га?

— А як тобі оце, — вторувала йому мама: — «На вас, хлопці, вся надія». Ну й молодці!

— І настрої у них на цілий рік зіпсується!

— Ех ти, — закинув я Митькові, — то це ж вони з нас глузують!

— Ага, — почухав він потилицю, — переборщили трохи. Ну та нічого. Головне — мета досягнута.

— Та й справді, мета досягнута, — ляснув я свого друга по плечу. — То коли їдемо?

— Їдемо?.. Післязавтра. Треба ж іще зібратись.

2. Випишіть із тексту займенники кожного розряду, які ви вже знаєте.

3. Скільки учасників у полілозі?

4. Дайте коротку характеристику кожному учаснику спілкування.

5. Яка мета кожного із учасників? Хто впорався із завданням? У який спосіб?

Про що говорять слова

Займенники *котрий /котра/котре/котрі* вживаємо, коли говоримо про час або коли потрібно вирізнити когось з-поміж інших, наприклад: *У котрому вагоні ти їдеш? О котрій годині прибуття?* У всіх інших випадках варто вживати займенник *який/яка/яке/які*: *Це хлопець, із яким ми познайомилися в таборі.*

Іноді вибір займенника міняє зміст речення, порівняйте: *Котрий зараз урок? — Четвертий. Який зараз урок? — Фізкультура.*

Заперечні й неозначені займенники

Заперечні займенники *заперечують* предмет, ознаку, кількість, наприклад: *ніщо, нічий, ніскільки*. Вони утворюються шляхом додавання частки **ні/ані** до відносних займенників: *ні+що, ані+скільки*. Пишемо такі займенники разом, окрім випадків, якщо між часткою **ні** та займенником стоїть прийменник (дивіться таблицю).

Пишемо разом	Пишемо окремо
Майже завжди: <i>ніхто, нікого, нікому</i>	Якщо між часткою ні та займенником стоїть прийменник: <i>ні в кого, ні з ким</i>

Відмінюємо заперечні займенники подібно до відносних: *нікого, нічиєму, ніскільких*.

Зверніть увагу на варіанти наголошування заперечних займенників **ніхто** і **ніщо** в непрямих відмінках: *нікого – нікого, нічому – нічому*. У цих формах від наголосу залежить значення: займенники із наголошеним коренем позначають відсутність когось чи чогось: *нікого немає, нічого не видно*. Займенники з наголошеним префіксом позначають неможливість скористатися кимось або чимось: *нікого й спитати, нічого їсти*.

Вправа 99

1. Від поданих відносних займенників утворіть заперечні. Хто, що, який, чия, котре, скільки.
2. Визначте спосіб словотворення.

Вправа 100

Провідмініуйте займенники *ніщо, нічий, ніяка, ніскільки*.

Вправа 101

1. Спишіть займенники з прийменниками, знявши ризик. Ні/який, в/ні/якого, ні/в/якого, ніхто, ні/в/кого, ані/скільки, ані/на/скільких, ні/чий, з/ні/чий, ні/з/чий.
2. Поясніть правопис.

Вправа 102

1. Спишіть речення, знявши ризик.
 - 1) І він, ні/скільки не/образившись, погодився з нею (М. Білкун).
 - 2) Він був переконаний до глибини душі, що вчинив абсолютно правильно і що ні/в/чому не/винний (Є. Доломан).
 - 3) Але тільки на хвилину, бо ж його

ні/якими доказами не/переконаєш (Ф. Зінківський). 4) Але зараз він щодня дивиться на карту і з прикрістю думає: «Повно на землі людей, а пограти у футбол ні/з/ким» (В. Нестайко). 5) Катя, однак, ні/скільки не злякалася (Л. Бразов). 6) Ні/ким не/помічений Гриць причаївся в кутку величезної зали (Л. Воронина). 7) Довів свою хоробрість, ні/чого сказати!.. (Л. Письменна).

2. Поясніть орфограми.

3. Поміркуйте, як треба вимовляти заперечні займенники в двох останніх реченнях. Обґрунтуйте думку.

Вправа 103

1. Спишіть речення, знявши ризик.

Ні/кому не/давайте паролі від свого телефона та банківської карти. Не/повідомляйте не/знайомцям ні/яку інформацію про місце свого проживання та навчання.

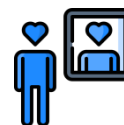
За жодних обставин не/сідайте в машину ні/з/ким не/знайомим.

Запам'ятайте: ні/хто не/може змусити вас робити те, що ви вважаєте не/правильним і не/пристойним.

Ви не/маєте ні/перед/ким виправдовуватися за свої вчинки, але помилки треба визнавати й виправляти.

Ні/в яких/ситуаціях не/ризикуйте своїм життям і здоров'ям: це найцінніше, що ви маєте.

Ні/чия думка про вас не/є важливішою за правду.

2. Над усіма займенниками надпишіть розряд за значенням і відмінок.

3. Поміркуйте, як можна назвати наведені твердження.

4. Пригадайте, що таке порада. Звірте свої міркування з інформацією в рубриці «Про що говорять слова».

5. Чи давали вам коли-небудь поради? А ви комусь?

6. Поміркуйте, чи завжди і всім варто давати поради.

7. Уявіть себе автором чи авторкою колонки порад і сформулюйте поради щодо того, як, кому і в якій ситуації варто давати поради.

Неозначені займенники вказують на невизначений предмет, ознаку, кількість: *абихто, деякий, скільки-небудь*. Ці займенники утворюємо додаванням часток **аби-, де-, казна-, хтозна-, бозна-, будь-, -небудь, -сь** до відносних займенників. Правопис неозначених займенників залежить від того, якою часткою вони утворені.

Пишемо разом	Пишемо з дефісом	Пишемо окремо
Із частками аби-, де-, -сь: <i>абихто, дехто, хтось</i>	Із частками казна-, хтозна-, бозна-, будь-, -небудь: <i>казна-хто, хтозна-хто, бозна-хто, будь-хто, хто-небудь</i>	Якщо між частками і займенником стоїть прийменник: <i>казна в кого, аби з ким, будь у кого, бозна на кому</i>
Підказка. Найлегше запам'ятати ті частки, з якими займенники треба писати разом. Для цього можна вивчити таку фразу: «<i>Аби десь, але разом</i>» (аби-, де-, -сь — разом). Відповідно з усіма іншими частками пишемо займенники з дефісом.		
Відмінюємо неозначені займенники подібно до відносних: <i>абикого, хтозна-чиєму, скількох-небудь</i>.		

Вправа 104

Спишіть займенники, поясніть різницю в написанні.

Щось — що-небудь, деякий — бозна-який, чийсь — казна-чий, в абикого — аби в кого, на казна-скільки — казна на скільки, в декого — де в кого, будь у кого — у будь-кого, нічого — ні до чого.

Вправа 105

1. Від поданих відносних займенників утворіть неозначені.

Хто, що, який, чия, котре, скільки.

2. Визначте спосіб словотворення.

Вправа 106

Спишіть займенники, знявши ризик.

Аби/хто, казна/який, чий/небудь, чий/сь, де/котрий, бозна/до/кого, ні/скільки, з/де/ким, де/з/ким, будь/на/що, ні/на/що, ні/ким, де/хто, аби/до/кого, із/хтозна/ким, ні/в/кого, будь/чого, ні/котрий, скільки/небудь, де/чого, ані/чий, хтозна/із/чим.

Вправа 107

1. Спишіть речення, знявши ризик.

1) Ми ж не/боязузи які/небудь! (*Л. Письменна*). 2) Образи так і сипалися з неї, мов із дірявого мішка, набитого казна/якими капостями (*А. Костецький*). 3) Не слухаєте, лепечете, знаєтесь бозна/з/ким, а тоді «дядечку любезний»... (*Дніпрова Чайка*). 4) Йому хочеться чим/небудь

втішити його, але не/знаходить слів... (Д. Ткач). 5) Я привів із собою ще де/кого зі своїх знайомих хлоп'ят (Л. Смілянський).

2. Підкресліть займенники відповідно до ролі в реченні.
3. Поясніть орфограми.
4. Поміркуйте, чому над одним словом у вправі стоїть знак наголосу.
5. Запишіть виділене слово фонетичною транскрипцією.

Вправа 108

1. Прочитайте фрази.

Хіба це проблема? Забий!

Я завжди готовий вислухати тебе.

Не переймайся, все буде добре!

Твої почуття — це нормально.

Ти сам винен!

Сльозами горю не допоможеш!

Що я можу для тебе зробити?

Ой, це що, ось у мене було...

Ага, а я ж тобі казала!

Теж мені проблема!

Я розумію, що ти відчуваєш.

Не реви!

Розкажи, що сталося?

Що тебе турбує?

2. Поміркуйте, у яких ситуаціях використовують наведені фрази.
3. Сформулюйте, що таке втішання. Зверте свої міркування з інформацією з рубрики «Про що говорять слова».
4. Випишіть ті фрази, які доречні для втішання.
5. Поясніть, чому ви не написали інші фрази.

Про що говорять слова

ПОРАДА, *и, жін.*

1. Пропозиція, вказівка, як діяти в яких-небудь обставинах, допомога добрим словом у скруті; рада. Воно [товариство].. помагало йому у його праці — то добрим словом, то розумною порадою (Панас Мирний, I, 1954, 347); [Карпо:] Людина ви поважна, тямуща, багатьом порада ваша у пригоді може стати (Вадим Собко, П'єси, 1958, 8);

УТІША́ННЯ (ВТІША́ННЯ), *я, сер.*

1. Дія за значенням **утішати**. Він знав: про що б не почав мову, все їй болітиме, бо все так чи інакше буде стосуватися Юрія.. Втішати? Але, здається, вона не з тих, що приймають втішання (Олесь Гончар, III)

Вказівні та означальні займенники

Вказівні займенники вирізняють один предмет, особу чи ознаку з-поміж інших: *цей, оцей, сей, той, стільки, такий, отакий*.

Вказівні займенники *цей, той, такий* змінюються за родами, числами та відмінками, як прикметники. Займенник *скільки* заміняє числівники, змінюється лише за відмінками.

Зверніть увагу! Займенники *та, те, ті, ця, це, ці, така, такі* у фольклорних і поетичних текстах можуть мати нестягнені форми *тая, тее, тії, цяя, цее, ції, такая, такі*, згадайте: «*А ми тую червону калину підійmemo..*» (С. Чарнецький).

Відмінювання вказівних займенників

Н.	той	та	те	ті
Р.	того	тієї, тої	того	тих
Д.	тому	тій	тому	тим
Зн.	той, того	ту	той, того	ті, тих
Ор.	тим	тією, тою	тим	тими
М.	(на) то́му, (на) ті́м	(на) тій	(на) то́му, (на) ті́м	(на) тих

Зверніть увагу! У непрямих відмінках займенників *той, цей* наголос змінюється: якщо ці займенники вжиті з прийменником, тоді наголос у них падає на основу (*в то́му дописі, з цьо́го акаунту*); якщо займенники вживаємо без прийменників, наголошуємо закінчення слова (*тогó блогера, цьому́ хейтеру*).

Вправа 109

1. Прочитайте словосполучення, правильно наголошуючи.

Бачила того конкурсанта, вболіваю за того спортсмена, вірю тому доказу, читав у тому романі, у цьому смислі, цьому гравцеві, від цього берега, цього колективу.

2. Визначте відмінки займенників.

Вправа 110

Провідмінюйте займенники *той, та, те, ті, стільки*.

Вправа 111

1. Прочитайте речення, обираючи займенник.

1) Привал буде за цією/тією горою. 2) Мені, будь ласка, це/те тістечко.
3) Візьміть цю/ту книгу, не пошкодуєте. 4) Нам треба дійти аж до цих/тих будинків. 5) Я живу в цьому/тому місті. 6) Тож до зустрічі цієї/тієї суботи!

2. Поміркуйте, як зміниться зміст речення залежно від вибору займенника.

3. Чи є речення, у яких вибір однозначний?

Означальні займенники узагальнено вказують на предмети, ознаки, кількість: *весь (увесь), всякий (усякий), сам, кожний (кожен), самий, інший*. Зверніть увагу на фонетичні варіанти цих займенників.

Відмінювання означальних займенників

Н.	весь	вся	весь	всі
Р.	всього	всієї	всього	всіх
Д.	всьому	всій	всьому	всім
Зн.	весь, всього	всю	весь, всього	всі, всіх
Ор.	всім	всією	всім	всіма́
М.	(на) всьому, (на) всім	(на) всій	(на) всьому, (на) всім	(на) всіх

Зверніть увагу! У непрямих відмінках займенника *весь* наголос змінюється: якщо займенник вжито з прийменником, тоді наголос падає на основу (*у всьому світі, від усього класу*); якщо займенник уживаємо без прийменників, наголошуємо закінчення слова (*всього́ світу, всьому́ класу*).

Треба розрізняти займенники *са́мий* і *самі́й*: *са́мий /са́ма/са́ме/ са́мі* уживаємо у сполученні з іншими словами (*той са́мий раз, та са́ма книга*), *самі́й/самá/ самé/самі́* вживаємо у значенні «лише один»: *У нас у класі самі́ дівчата*.

Вправа 112

1. Прочитайте поєднання слів, правильно наголошуючи.

Сама собі господиня, прийшла сама, та сама жінка, сама ввічливість, лишилася сама; на тому самому місці, довелося самому, грати самому, себе самого перехитрити, в самий раз; всього найкращого, в усьому місті, від усього активу, усьому класу.

2. Усно складіть речення із цими поєднаннями слів.

Вправа 113

Провідмінюйте займенники *всякий, кожна, інше, самі*.

Вправа 114

1. Запишіть статуси із соцмереж, розкриваючи дужки та ставлячи займенники в потрібну форму.

1) Віддай людині крихітку (*себе*). За (*це*) душа наповнюється світлом (*Ліна Костенко*). 2) Соціальні мережі — це не альтернатива дружбі, це (*її*) продовження (*Марк Цукерберг*). 3) Любов виникає з любові, коли хочу, щоб (*я*) любили, (*я*) (*сам*) першим люблю (*Г. Сковорода*). 4) Потрібно знаходити головне в (*сам*) (*себе*), де б (*ти*) не був (*Ернест Гемінгвей*). 5) Роби (*свій*) справу чесно, з душею, — і (*твій*) до (*ти*) прийде (*Богдан Ступка*). 6) Той, хто не вірить в чудеса, ніколи (*вони*) і не отримає (*Роальд Дал*). 7) Інтернет зближує (*мі*), (*хто*) на відстані, а віддаляє (*мі*), (*хто*) поряд (*Автор невідомий*). 8) Є таке тверде правило. Встав уранці, вмився, привів себе до ладу — і відразу ж приведи до ладу свою планету (*Антуан де Сент-Екзюпері*).

2. Над займенниками надпишіть розряди.

3. Оберіть статус, який би ви опублікували на своїй сторінці.

Запам'ятайте сталі вирази із займенниками:

будь-який, а не *любий*, *таким чином*, а не *наступним чином*,

у такому разі, а не *в подібному разі*,

такі питання, а не *наступні питання*,

такий самий, а не *один і той же*, *іншим разом*, а не *в другий раз*,

у цьому випадку, а не *в даному випадку*.

Вправа 115

Виправте помилки в реченнях, де це потрібно.

1) Другим разом вчинимо інакше. 2) У даному випадку це допоможе.
3) Зустрінемося другим разом. 4) Ми вже займаємося ціми питаннями.
5) Я відповідаю на кожнім уроці. 6) Подивися у будь-чиєму блозі. 7) Хочу подякувати всим. 8) Зреагуйте на наступні зауваження. 9) Пропоную діяти наступним чином.

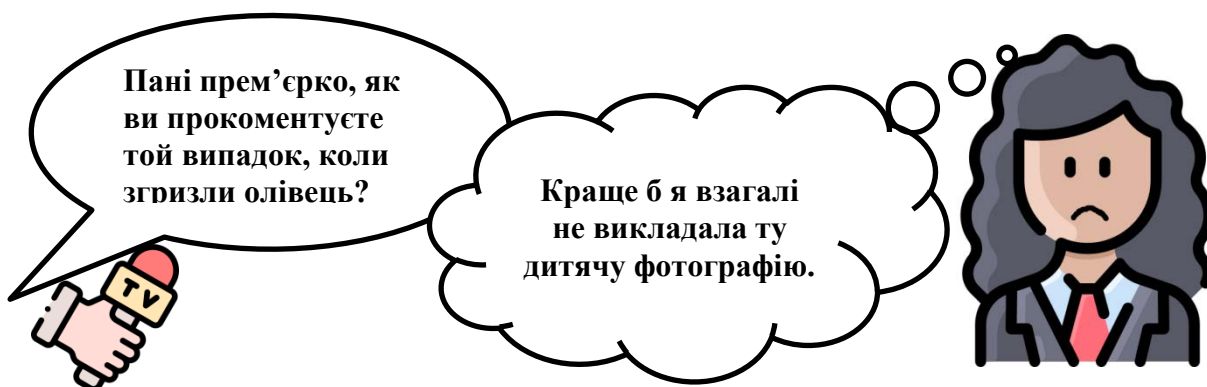
Вправа 116

1. Прочитайте фрагмент із книжки «Життя онлайн» Луї Стовелла в перекладі Тетяни Кузьменко.

Чи справді я хочу цим ділитися?

Дуже просто запостити щось таке, що змусить тебе кусати лікті вже за мить (або через тижні чи роки). Тож перед тим, як викладати, зупинись і подумай. Спитай себе...

- Чи хочеш ти, щоб це побачили твоя бабуся / найкращий друг / найзапекліший ворог. (У мережі все може поширюватися значно далі, ніж тобі того хочеться.)
- Якщо ти про когось щось пишеш, то чи скажеш те саме цій людині віч-на-віч? (Дивись вище.)
- Може, ти з часом будеш непокоїтися через цей допис? Якщо так, то чи вартий він твоїх переживань?

2. Випишіть займенники, визначте їхній розряд за значенням, відмінок, рід і число.
3. Продовжте текст, висловивши свої міркування з теми.

Вправа 117

Ознайомтеся зі схемою розбору займенника як частини мови.

Схема розбору займенника як частини мови

1. Запишіть слово. Визначте частину мови.
2. Знайдіть початкову форму (називний відмінок; для займенників прикметникової форми — називний відмінок однини чоловічого роду).
3. Визначте розряд за значенням.
4. Визначте морфологічні ознаки: рід (якщо є), число (якщо є), відмінок.
5. Визначте синтаксичну роль слова.
6. Розберіться у правописі слова (як воно пишеться).

Не варто коментувати кожне фото в дописах і втрутати в кожну суперечку.

Зразок усного розбору

Кожну — займенник. Початкова форма — *кожен*. Означальний. Ужитий у формі жіночого роду, у знахідному відмінку однини. У реченні є означенням.

Зразок письмового розбору

Кожну — п.ф. *кожен*, означальний, ж. р., Зн. в., одн., означ.

Вправа 118

1. У наведених реченнях знайдіть займенники та зробіть морфологічний розбір.

1) «А нащо ті книжки читати, коли є телебачення, і комп'ютер, і інтернет?» — казав Ромка (*В. Нестайко*). 2) На багатьох сайтах рекламували диво-таблетки, які нібито дозволяли позбутися зайвої ваги у найкоротші терміни (*С. Гридін*). 3) А що, як помістити оголошення з її фотокарткою в інтернеті або розклеїти на тролейбусних зупинках? (*О. Сайко*). 4) Поглянула на мене краєм ока й закрила свій блог (*О. Луцевська*).

2. Змоделюйте ситуації, у які потрапили герої з наведених цитат. Щоб ви їм могли порадити?

Вправа 119

Виконайте тестові завдання.

1. Відносний займенник є в усіх реченнях, ОКРІМ

А Соціальні медіа — це вебсайти і застосунки, які дають можливість ділитися інформацією.

Б У соцмережах є опція щодо того, хто може бачити твої дописи.

В Іноді буває незрозуміло, у який спосіб це зробити.

Г Постав у гуглі питання, як змінити налаштування приватності.

2. Із дефісом треба писати обидва займенники в рядку

А казна/який, хто/небудь В казна/що, казна/в/кого

Б де/котрий, будь/хто Г аби/який, скільки/небудь

3. Помилку у відмінюванні займенника допущено в рядку

А у моєму дописі В тою зимою

Б усіх користувачів Г чийогось телефону

4. Прочитайте речення.

Коли (1) всі (2) твої дописи лише про (3) тебе — (4) самі лише селфі у стрічці, наприклад, — (5) це не дуже цікаво читати й швидко набридає.

Означальними є обидва займенники, позначені цифрами (цифра позначає наступне слово)

А 1, 3 В 3, 5

Б 2, 4 Г 4, 1

5. Прочитайте діалог.

(1) — *Вибачте мене! Як пройти до відділення «Нової пошти»?*

(2) — *Прямо й ліворуч! Давайте зробимо наступним чином: я вас проведу.*

(3) — *Щиро вас дякую!*

(4) — *Будь ласка, ми всі маємо допомагати один одному!*

Редагування НЕ потребує репліка

А 1 В 3

Б 2 Г 4

Підсумки та саморефлексія

Пригадаймо!

1. Як відрізнити займенники від інших частин мови?
2. Для чого нам потрібні займенники?
3. Які розряди займенників за значенням ви знаєте?
4. Чим відрізняються означальні й неозначені займенники?
5. Як відмінювати займенники?
6. Які орфограми щодо займенників ви знаєте?
7. Як пов'язані займенники й етикет?

Ваші успіхи та подальші плани

1. Що нового ви дізналися під час опрацювання розділу?
2. Що вас найбільше зацікавило?
3. Де ви можете використати здобуті знання?
4. Чи задоволені ви своїми успіхами у вивченні цього розділу? Оберіть свій «рівень заряду».
5. Якщо ви хочете покращити успіхи, що плануєте для цього зробити?

Бажаємо досягнути мети!

ПОВТОРЕННЯ ВИВЧЕНОГО

§ 9. Будова слова. Словотвір. Орфографія

Вправа 120

1. Прочитайте початок казки, заповнивши пропуски в тексті.

В одній прекрасній країні Мовознавії жили близькі друзі — хлопець і дві дівчини. Одна з дівчат дуже любила розбиратися в суті слів і з'ясовувати їхню будову. Вона завжди говорила, що частини слів — ключ до розуміння їхнього значення: «Подивіться хоча б на слово *невагомість* — немає ваги, *відсоток* — частина від сотні, *подружжя* — тому що *подружилися*, *перемогти* — змогти краще...» Розумниця могла говорити про це годинами! Та що там годинами — днями й ночами... Для того, щоб легше було вивчати частини слова, вона дала їм назви — ... А звали дівчину ...

Хлопець був надзвичайно креативною натурою: він умів творити нові слова від тих, які вже існують: «Вам щось *подобається* — ставте *вподобайки*! Написали картину *на стіні* — та то ж *стінопис*! *Носимо на плечах* — то *наплічник*!» Хлопець навіть розробив кілька способів творення слів: ... Звали цього креативного парубка ...

Ну а третя подружка в усьому любила порядок і грамотність. Вона завжди говорила: «Якщо слово написано неправильно, то воно втрачає свою вартість». Вона охоче всім пояснювала, що префікса **рос-** не існує, що суфікс **-ськ-** має братів та багато іншого. Звали цю розумницю ...

Попри те, що друзі були дуже обізнані й розумні, вони неймовірно любили вчитися й відкривати щось новеньке.

2. Чи легко вам було здогадатися, що має бути на місці пропусків?
3. Пофантазуйте і придумайте продовження історії.

Вправа 121

1. Випишіть пари спільнокореневих слів.

Обережно, берегти, берег; струнко, струна, струс; книга, книжний, книги; родина, родиною, родимка; лікарня, лікоть, лікувати, лікар; маса, маска, масивний; кіт, кошачий, кит; школяр, шкільний, шкільного; гурт, гуркіт, гуртовий; краса, прикрашений, красти; прообраз, образити, образний.

2. Визначте частини слова.

3. Поясніть співзвучність неспільнокореневих слів.

Вправа 122

1. Поясніть різницю лексичного значення паронімів через значення твірних слів.

Зразок. Громадський ← громада, громадянський ← громадянин.

Освічений, досвідчений, освітлений; кристальний, криштальний; ефектний, дефектний; мимохідь, мимохіть; відмінний, відмітний; відтинок, відтінок.

2. Визначте спосіб словотворення.

3. Складіть з паронімами речення.

Вправа 123

1. Прочитайте прислів'я та приказки.

Вік живи вік учись.

Ученому — світ, а невченому — тьма.

Дарма, що малий, а й старого навчить!

Наука в ліс не веде, а з лісу виводить.

Чого навчився, того за плечима не носить.

Не кажи — не вмію, а кажи — навчусь!

Грамоти вчиться — завжди пригодиться.

Мудрим ніхто не вродився, а навчився.

Учений іде, а неук слідом спотикається.

Що в молодості навчишся, то на старість як знайдеш.

Не соромно не знати, соромно не вчитись.

Усі хочуть уміти, та не всі — вчитися.

2. В один стовпчик випишіть спільнокореневі слова із коренем **уч/вч**, а в другий — форми слова.

3. Зі слів першого стовпчика утворіть словотвірний ланцюжок. Визначте спосіб словотворення кожного слова.

Вправа 124

1. Запишіть слова, вставивши на місці пропусків потрібні літери.

(з/с/зі)розуміти, (з/с/зі)мінитися, пр(и/е)бирання, пр(и/е)йти, (з/с/зі)ткнутися, бе(з/с)перечно, пр(и/е)носить, пр(и/е)важливий, (з/с/зі)першу, пр(и/е)освящений, ро(з/с)поділ, (з/с/зі)'явитися, ро(з/с)питати, (з/с/зі)хильність, пр(и/е)шкільний, ро(з/с)кривати, пр(и/е/і)звище (з/с/зі)низити, пр(и/е)боркати, (з/с/зі)причинити, (з/с/зі)'ясувати, (з/с/зі)поживати, ро(з/с)рядитися, бе(з/с)лад, ро(з/с)робляти, пр(и/е)чудовий.

2. Позначте префікси, сформулюйте правила, які ви використали у вправі.

Вправа 125

1. Запишіть слова, вставивши на місці пропусків потрібні літери.

Груш..вий, печ..во, археолог..чний, вузл..к, нач..ння, павут..ння, діж..чка, розумн..чка, натхне..ння, признач..ння, святк..вий, книж..чка, ді..вий, фіз..к, добр..во, ход..ння, зверн..ння, ортопед..чний, бджол..ний, овоч..вий, сон..чко.

2. Позначте суфікси, сформулюйте правила, які ви використали у вправі.

Вправа 126

Утворіть прикметники за допомогою суфіксів -ськ-, цьк-, -зьк-.

Товариш, чех, агент, Збараж, парубок, герцог, Париж, козак, Кременчук, люди, Поділ, Полісся.

Вправа 127

Утворіть присвійні прикметники від імен усіх учнів вашого класу.

Вправа 128

1. Прочитайте опис казки Галини Малик «Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії».

Ця казка дуже-дуже цікава й повчальна. У ній розповідається про дівчинку Алю, яка завжди не дороблювала свої справи й потрапила до країни Недоладії. Це країна, у якій ніколи нічого не дороблюється. Герої казки, названі такими іменами, які починаються на Недо-, тому що вони не доробляли справи. Жителі цієї країни називаються недоладяни. І тільки один герой доводить справи до кінця. Це — Кат. Він відрубав голови героям, яких приводить злий, недобрый Перший Недорадник. У кінці цієї повісті-казки Аля повертається додому, але в неї є список, до кого б вона мала завітати та попередити, щоб вони не потрапили до країни Недоладії. І питає авторка у читачів: «А до тебе вона ще не приходила?»»

2. Поміркуйте, яким способом словотворення утворено назву казкової країни та її мешканців. Чому ви так вважаєте?

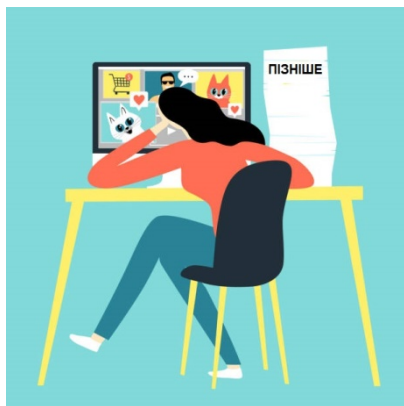
3. Пофантазуйте, як би могла називатися казкова країна, мешканці якої доводять усі справи до кінця. Об'єднайтеся в групи та створіть свою казку.

4. Як ви думаєте, чи має до вас прийти Аля з попередженням?

5. Як ви працюєте над тим, щоб доробляти справи до кінця?

Вправа 129

1. Розмістіть речення в такій послідовності, щоб вони становили зв'язний текст (перше речення позначене).

(1) Майже напевне ви (з/с)тикалися з прокрастинацією, навіть якщо вперше чуєте це слово.

З прокрастинацією треба працювати, адже її часто супроводжує почуття провини, а іноді навіть сорому.

С..огодні цей термін означає с..туац..ю, коли ви обіцяєте собі або іншим щось (з/с)робити, але п..р..кладаєте це (з/с)початку на завтра, потім на післязавтра, і так тр..ває доволі довго.

У п..рекладі з латин..с..кої мови воно означає «п..р..несення на наступний день».

2. Спишіть текст, заповнивши пропуски та обравши один варіант із поданих у дужках.

3. Чи знайомий вам був термін «прокрастинація»?

4. Чи помічали ви бажання відкласти потрібні справи на наступний день? Як себе почували після того, як довго відкладали виконання чогось важливого?

5. Які маєте способи боротьби з відкладанням «на потім»?

6. Прочитайте поради психологів Анни Шийчук та Володимира Вовка щодо того, як подолати прокрастинацію.

1. Щойно ви зловили себе на тому, що можете зробити щось зараз, але відкладаєте, спитайте себе: «Для чого це мені взагалі потрібно?» Якщо справа для вас дійсно важлива й потрібна, подумайте, що конкретно заважає вам зробити її прямо зараз, проаналізуйте, які почуття ховаються за прокрастинацією — можливо, невпевненість у собі, страх програшу чи щось інше.

2. Коли ми стикаємось із великим та складним завданням, то починаємо сумніватися, що здатні з ним упоратися, і від страху не наважуємося почати. Натомість можна подумати, як це завдання подрібнити й виконувати поетапно. Згадайте Пакмена з комп'ютерної гри, який рухається, по черзі поглинаючи кульки на своєму шляху. Якби перед ним були гігантські кулі, він не зміг би їх проковтнути, а з меншими кулями-завданнями легко справляється.

3. Створіть для себе комфортні умови, щоб вас ніщо не відволікало: вимкніть телевізор і звук на гаджетах, приберіть зі столу зайві речі тощо, підготуйте все, що потрібно для роботи.

(Із сайту «Happy Monday»)

2. За наведеними порадами створіть інфографіку чи схему (дайте загальну назву й до кожного пункту, схематично намалюйте малюнки чи знайдіть ілюстрації).

3. Проведіть експеримент удома: якщо захочеться відкласти виконання хатніх справ чи домашнього завдання, спробуйте наведені методи.

4. Поділіться результатами експерименту з однокласниками й однокласницями.

5. Напишіть розповідь про ваш експеримент від 3-ї особи, ніби ви бачите ситуації збоку й описуєте не себе, а іншу людину. Стиль тексту довільний. Наприклад, можна почати так: «Марина мала на сьогодні купу справ, але щойно переступила поріг домівки, рука зразу потяглася до улюбленого гаджета...»

§ 10. Морфологія. Орфографія

Вправа 130

Напишіть казкову історію про чотирьох друзів чи братів — іменні частини мови.

Вправа 131

Заповніть таблицю.

Іменні частини мови

Іменник Прикметник Числівник Займенник

Значення

Питання, на які
відповідають

Граматичні категорії
(рід, число, відмінок)

Синтаксична роль

Вправа 132

1. Спишіть речення.

1) Назбираєш достатньо охочих — вестиму ваш гурток! (*А. Давидов*).
2) Десятеро їх — і всі як один дрібні й прудконогі, веселі, замурані всі, чорноголові, дуже галасливі й охочі до бійок та дрібних дитячих сварок (*В. Близнець*). 3) Гей, малий, скажи малому, хай малий малому скаже, хай малий коня прив'яже (*Народна творчість*). 4) Так навіщо ж нагадувати про таку неприємну річ, що ти ще малий і не можеш бути цілком самостійним? (*Н. Забіла*). 5) Йди в той ряд, де стоятиме побільше завзятих парубків, приїжджих чумаків. (*П. Супруненко*). 6) Дивуються приїжджі, знизують плечима: звідки така дивна назва? (*А. Топачевський*). 7) Тільки ноги несли його не по прямій лінії (*М. Йогансен*). 8) Намалюйте пряму АС (*З підручника математики*).

2. Надпишіть назви усіх іменних частин мови, підкресліть їх відповідно до синтаксичної ролі в реченні. Усно визначте граматичні категорії (рід, число, відмінок)

3. Зробіть морфологічний аналіз виділених слів.

Вправа 133

1. Утворіть ступені порівняння від прикметників, де це можливо.

Складний, цікавий, захопливий, нудний, великий, важкий, незвичайний, веселий, комп'ютерний, швидкий, результативний.

2. Поясніть, чому не від усіх прикметників можна утворити ступені порівняння.

3. Розкажіть про свій навчальний рік, використовуючи утворені форми ступенів порівняння прикметників (рід, число та відмінок можна змінювати).

4. Наприклад: Найскладнішою темою з української мови для мене була...

Вправа 134

1. Запишіть словосполучення, поставивши слова в дужках у потрібну форму.

Кабінет (*директор*), навчаюся в (*п'ятий*) класі, з (*двадцять шість*) учнями, переможці (*конкурс*), займатися (*задача*), збільшити пам'ять

(гаджет), після (сім) уроків, дякувати (вчитель), подякували (я), студент (факультет), подорожувати з (від), дедлайн (проект) до (двадцять перше) травня, обома (очі), збільшити до (двісті) (гігабайт), з (шість) однокласниками, привітати з (Перше вересня), результати (іспит), відповідальність за (вони).

Вправа 135

1. Запишіть числівники словами, розшифруйте скорочення (зверніть увагу, що частину скорочень прийнято писати без крапок).

До 45 Б, додати 2,5 л, більше 200 г, дорівнює 1,09 млн, на 1 495 т, близько 678 га, о 18 год 35 хв 21 с, розміром 69,4 см², більше 986 млрд, з 74 дм, масою до 138 кг, відстань становить 700 км, 62 м, скільки мм у 2 м, коштує 1372 грн. здати роботу до 29.05.2024, до 01 вересня 2025 р., 2011 р.н.

Довідка. Б — байт, г — грам, га — гектар, год — година, дм — дециметр, кг — кілограм, км — кілометр, л — літр, м — метр, мм — міліметр, с — секунда, см — сантиметр, т — тонна, хв — хвилина, грн — гривня, млн — мільйон, млрд — мільярд; р. — рік, р.н. — рік народження.

Вправа 136

Спишіть словосполучення, виправивши помилки, де це потрібно.

Моє день народження, величезне шимпанзе, харківське метро, далеке США, десяткова дріб, українська живопис, інопланетне НЛО, шалена папараці, у другій степені, ваша підпис, шановна пані, зубна біль, моя запис, мамино трюмо, міжнародна ООН, смачна кава, запашний какао, біле кімоно, татів дріль, у добрий путь, смачна саямі, мої волосся.

Вправа 137

1. Запишіть речення, поставивши на місці дужок прізвища, імена та імена по батькові директора й заступників директора школи, а також ваших учителів у потрібній формі та доповнивши інформацією.

На уроках ... (ПП) ми багато дізналися про...

Ми щиро дякуємо ... (ПП) за...

Нам приємно було працювати з ... (ПП)

Сподіваємося найшвидше побачити ... (ПП)

Завдяки ... (ПП) ми дізналися про ...

Ми будемо чекати зустрічі з ... (ПП)

2. Поділіться вашими враженнями від навчального року, використовуючи прізвища та імена ваших однокласників.

Вправа 138

1. Прочитайте допис.

14:32

    97%

Алекс

Дорослі постійно говорять, що надо вчиться. Для чого це надо? Зарас часи змінилися, вся інформація бистро застаріває, та й усе можно знайти у інтернеті. Старший брат каже, що міні в жетті ніколи не знадобиться більша половина інформації, якою нам забивають голову в школі. У мене й так тища підпициків. Що думаєте про це друзі?

← Коментарі

Антон

Згоден! Не дочекаюся канікул.

1 дн. 4 вподобання Відповісти

Ігор

Знайти інформацію теж треба вміти. Ще й зрозуміти, чи вона не фейкова. Я за навчання.

23 год. 7 вподобань Відповісти

Інна

Тобі школа точно не завадить 😄 Хоча б для того, щоб грамотно й зрозуміло висловлюватися.

Розумник

Вчитися треба не стільки заради знань, скільки для того, щоб розвивати мозок. Хочеш сильні ноги — присідаєш, хочеш красиві біцепси — робиш вправи з гантелями, хочеш гострий розум — навчаєшся.

3 год. 7 вподобань Відповісти

Оленка

Ні, без навчання зараз ніяк. До речі, навчання — це ж не лише уроки в школі. Ще книги, пізнавальні ролики, спостереження...

1 год. 5 вподобань Відповісти

2. Спишіть текст допису, виправляючи помилки.

3. Обговоріть тему. Кого з коментаторів би ви підтримали? Наведіть аргументи на користь своєї думки.

Вправа 139

1. Прочитайте афоризми відомих людей про навчання.

1) Одне мені тільки близьке, вигукну я: о школо, о книги! (Г. Сковорода). 2) Кожен, хто перестає вчитися, старіє, — не важливо, у 20 або 80 років, — а той, хто продовжує вчитися, залишається молодим. Найголовніше в житті — це підтримувати молодість мозку (Генрі Форд). 3) Книга й школа — що є глибше? (П. Тичина). 4) Учень, який навчається без бажання — це птах без крил (Сааді). 5) Добре тому, хто навчився вчитися (Менандр). 6) Чого б ти не вчився, ти вчишся для себе (Петроній).

2. Запишіть цитату, яка вам сподобалася найбільше. Надпишіть усі частини мови.

3. Сформулюйте своє розуміння відповіді на питання, чому важливо вчитися.

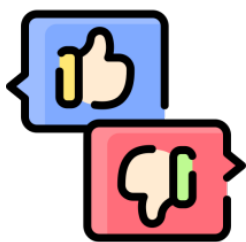
Вправа 609

1. Прочитайте жарти.

Тільки студенти та школярі на запитання «котра година?» відповідають: «10 хвилин залишилося».

«Око за око, зуб за зуб!» — сказала Наталочка й наставила Марії Іванівні дизлайків під світлинами у фейсбуку.

Максимко довів учительку до істерики коментарями в щоденнику...

Ніколи дома не буває так чисто, як перед приходом мами з батьківських зборів.

2. Пригадайте, що веселого відбулося у вас упродовж навчального року.

3. Напишіть твір «Як я провела/провів навчальний рік». Зачитайте його в класі (можна дібрати світлини, відео).

4. Об'єднайте зусилля та напишіть спільний текст, змонтуйте відеоролик «Мій цікавий / веселий / шалений / нудний 6-ий клас!» (у назві оберіть потрібне чи додайте своє).

Любі шестикласники та шестикласниці!

Ви добре попрацювали цього навчального року! Сподіваємося, наші посібники були корисними та цікавими для вас і за цей рік ви суттєво покращили навички спілкування. Бажаємо вам добре відпочити влітку, набратися сил та отримати величезну кількість приємних вражень. А ми тим часом підготуємо для вас багато нового й цікавого.

До зустрічі в сьомому класі!

СЛОВНИК ТЕРМІНІВ

А

Абревіатури — утворення з перших літер або з інших частин слів, що входять до складу назви чи поняття.

Абревіація — скорочування слів і словосполучень, унаслідок якого з'являються абревіатури.

Абстрактні назви — іменники, що позначають явища, процеси, стани, які здебільшого не можемо сприйняти органами чуття й порахувати.

Антоніми — слова, протилежні за значенням.

Архаїзми — слова, які вийшли з активного вжитку, бо були замінені синонімами.

Б

Безафіксний спосіб словотворення — утворення похідного слова відкиданням частин твірного (афіксів): *підписати* — *підпис*, *високий* — *вись*.

В

Вигук — частина мови, що не належить ні до самостійних, ні до службових, основна його функція — виражати емоції, волевиявлення, не називаючи їх.

Відміни іменників — групи іменників, мають однотипні закінчення у відмінкових формах.

Відносні займенники — займенники, що пов'язують частини складного сполучникового речення (*хто, що, який, чий, котрий, скільки*).

Відносні прикметники — прикметники, що передають ознаку через відношення до інших предметів, явищ.

Вказівні займенники — займенники, що вирізняють один предмет, особу чи ознаку з-поміж інших (*цей, оцей, сей, той, стільки, такий, отакий*).

Власне кількісні числівники — кількісні числівники, що означають цілі числа (*десять, двадцять один, сто*).

Власні назви — слова, що індивідуальними назвами окремих осіб, явищ, предметів. Власні назви пишемо з великої літери.

Д

Діалектні слова — слова, які вживають не всі носії мови, а лише мешканці певної території.

Дробові числівники — кількісні числівники, що означають кількість частин, виділених у складі цілого (*дві цілі, три десяти; півтора, півтораста*).

З

Загальні назви — слова, що позначають багато подібних між собою осіб, явищ, предметів

Займенник — це самостійна частина мови, що вказує на предмет, ознаку або кількість, але не називає їх. Відповідає на питання *хто? що? який? чий? скільки? котрий?*

Закінчення — це змінна частина слова, що виражає його граматичне значення (роду, числа й відмінка).

Заперечні займенники — займенники, що заперечують предмет, ознаку, кількість (*ніхто, ніщо, ніякий, нічий, ніскільки*).

Збірні іменники — іменники, що мають лише форму однини, але позначають множину істот чи неістот (*вишняк, бурячиння, городина, комашня, апаратура, птаство* тощо).

Збірні числівники — кількісні числівники, що позначають кількість істот або предметів як сукупність, єдине ціле (*шестеро, десятеро*).

Зворотний займенник — займенник *себе*, що вказує на виконавця дії.

Змінні слова — слова, які можуть *змінити* граматичну форму (рід, число, відмінок тощо), мають закінчення.

I

Іменник (від слова *ім'я*, назва) — самостійна частина мови, що називає особу, істоту, предмет, явище і відповідає на питання *хто? що?*

Ініціальні аббревіатури — аббревіатури, утворені скорочуванням словосполучень до початкових букв чи звуків (*ЗМІ ← засоби масової інформації, ЗСУ ← Збройні сили України*).

Історизми — слова, що вийшли з активного вжитку через зникнення понять, які вони називали.

K

Кількісні числівники — числівники, що означають кількість предметів. До них належать власне кількісні, дробові та збірні.

Кількісні числівники — числівники, що означають порядок предметів при лічбі або місце предмета в ряду інших подібних (*третій, сьомий, двадцять перший*).

Конкретні назви — іменники, що позначають предмети, які ми сприймаємо за допомогою органів чуття та які можемо поррахувати.

Корінь — обов'язкова частина слова, що є носієм лексичного значення

Мелодика мови — підвищення чи зниження голосу під час вимови фрази, що надає мовленню різних відтінків і дозволяє уникнути монотонності.

M

Морфеміка — розділ мовознавства, що вивчає будову слова.

Морфологія — розділ мовознавства, що вивчає слова як частини мови.

Н

Назви істот — іменники, що називають істот (людей, тварин, казкових героїв тощо), відповідають на питання *хто?*

Назви неістот — іменники, що називають неістот (предмети, явища тощо), відповідають на питання *що?*

Незмінні слова — такі, що не змінюються і не мають граматичних форм. Вони мають лише основу без закінчення.

Неозначені займенники — займенники, що вказують на невизначений предмет, ознаку, кількість (*абихто, що-небудь, якийсь, казна-скільки*).

Неологізми — нові слова, які ще не ввійшли в повсякденне спілкування. З часом вони втрачають свою новизну.

Нульове закінчення — матеріально не виражене закінчення змінного слова, наприклад: *коміксφ* — *коміксом* — *комікси* (якщо слово змінне, воно обов'язково має закінчення).

О

Оголошення — це коротке текстове повідомлення, що має на меті поінформувати певне коло осіб про події, пропозиції послуг, товарів тощо.

Означальні займенники — займенники, що узагальнено вказують на предмети, ознаки, кількість (*весь, всякий, сам, кожний, самий, інший*).

Основа — це незмінна частина слова, яка є носієм його лексичного значення. До неї обов'язково входить корінь, а також префікс і суфікс, якщо вони є. У змінному слові основа — це частина слова без закінчення.

Особові займенники — займенники, що вказують на особу (*я, ти, він, вона, воно, ми, ви, вони*).

П

Письменницькі новотвори — нові слова, які створила одна людина і які вживаються лише в її творах.

Питальні займенники — займенники, що вживаються в питальних реченнях (*хто? що? який? чий? котрий? скільки?*).

Похідне слово — слово, утворене від іншого слова.

Префікс — частина слова, що стоїть перед коренем і служить для творення нових слів, рідше форм слів.

Префіксальний спосіб словотворення — утворення похідного слова додаванням префікса до твірного (*ліс* — *праліс*).

Префіксально-суфіксальний спосіб словотворення — утворення похідного слова додаванням до твірного префікса і суфікса одночасно (*ліс* — *узлісся*).

Прийменник— це службова частина мови, функція якої полягає в тому, щоб уточнювати значення самостійних частин мови, пов'язувати їх з іншими словами в реченні.

Прикметник — це самостійна частина мови, що виражає ознаку предмета й відповідає на питання *який? яка? яке? які? чий? чия? чие? чий?*

Присвійні займенники — займенники, що вказують на належність когось або чогось певній особі (*мій, твій, наш, ваш, його, її, їхній, свій*).

Присвійні прикметники — прикметники, що виражають ознаку за належністю людині або тварині.

Прості слова — слова, що мають один корінь.

Прості числівники — це числівники, що являють собою одне слово з одним коренем (*чотири, дев'ятий*).

Р

Рима — співзвучність закінчень віршованих рядків (*очі — ночі, гриміти — квіти*).

Ритмічність мови — рівномірне чергування елементів (звуки, склади, слова, речення тощо).

С

Самостійні частини мови — слова, що мають самостійне лексичне значення (повнозначні), відповідають на питання та є членами речення (іменник, прикметник, числівник, займенник, дієслово, прислівник).

Синоніми — слова, близькі за значенням.

Складання слів, складання основ — способи словотворення, за яких слова утворюються завдяки поєднанню двох або більше слів або основ слів.

Складені числівники — поєднання кількох слів-числівників (*двадцять п'ять, сто шістдесят восьмий*).

Складні слова — слова з двома чи більше коренями.

Складні числівники — це числівники, що являють собою одне слово, у якому поєднуються два корені (*шістсот, дванадцята*).

Складноскорочені слова — різновид аббревіатур; слова, що утворюються усіченням основ кількох слів (*спортмайданчик ← спортивний майданчик, укрзалізниця ← українська залізниця*).

Словотвір — це розділ мовознавства, що вивчає способи творення слів. Словотвір є джерелом збагачення мови.

Словотвірний ланцюжок — ряд спільнокореневих твірних і похідних слів, розміщених у тій послідовності, у якій вони утворювалися (*історія → історичний → доісторичний*).

Службові частини мови — слова, що не мають самостійного лексичного значення (неповнозначні), не відповідають на питання, не є членами речення.

Спільнокореневі (споріднені) слова — слова, що мають один і той самий (спільний) корінь.

Сполучник — службова частина мови, що сполучає однорідні члени речення або частини складного речення, указуючи на змістові відношення між ними.

Суфікс — частина слова, що стоїть після кореня перед закінченням і служить засобом творення нових слів або форм слів.

Суфіксальний спосіб словотворення — утворення похідного слова додаванням суфікса до твірного (*ліс* — *лісок*).

Т

Твірне слово — слово, від якого утворено нове слово.

Ф

Фемінітиви — слова жіночого роду, утворені від іменників чоловічого роду за допомогою суфіксів **-к-, -ес-, -ин-, -ен-, -иц-** та інших. Називають переважно осіб жіночої статі за професією, родом діяльності, національністю чи місцем проживання.

Фразеологізм — це стійке, лексично неподільне словосполучення (речення), яке за значенням дорівнює одному слову.

Ч

Частини мови — це слова, об'єднані в групи за лексичним і граматичним значенням, а також за роллю в реченні.

Частка — це службова частина мови, яка є засобом утворення граматичних форм або підсилює значення слів у реченні, надає їм смислових відтінків.

Числівник — це самостійна частина мови, що означає кількість предметів або їхній порядок під час лічби й відповідає на питання *скільки? котрій? котра? котре? котрі?*

Я

Якісні прикметники — прикметники, що виражають ознаку безпосередньо, без відношення до інших предметів.

КЛЮЧІ ДО ТЕСТІВ

- Вправа 22.** 1В, 2Б, 3Б, 4А, 5Б.
Вправа 46. 1А, 2В, 3В, 4В, 5Г.
Вправа 64. 1А, 2В, 3А, 4Б, 5В.
Вправа 88. 1В, 2Г, 3Б, 4Б, 5Г.
Вправа 119. 1Г, 2А, 3Б, 4Г, 5Г.

ЗМІСТ

Навігатор.....	2
РОЗДІЛ 7. ЧИСЛІВНИК.....	3
§ 1. Числівник як частина мови.....	4
§ 2. Розряди числівників за значенням.....	8
§ 3. Розряди числівників за будовою. Написання складних і складених числівників.....	12
§ 4. Відмінювання числівників.....	15
§ 5. Узгодження числівників з іменниками.....	25
§ 6. Правильне вживання числівників на позначення дат і часу.....	30
РОЗДІЛ 8. ЗАЙМЕННИК.....	36
§ 7. Займенник як частина мови.....	37
§ 8. Розряди займенників за значенням та особливості відмінювання.....	40
ПОВТОРЕННЯ ВИВЧЕНОГО.....	65
§ 9. Будова слова. Словотвір. Орфографія.....	65
§ 10. Морфологія. Орфографія.....	70
СЛОВНИК ТЕРМІНІВ.....	76
КЛЮЧІ ДО ТЕСТІВ.....	81